

Történettudományi Intézet

Bölcsészet- és társadalomtudományi Kar

Pécsi Tudományegyetem

Kis-Kádi Anna

2024.06.06.

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Történettudományi Intézet

Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék

Magyar szent királyok a nápolyiAnjouk birodalmában

**Magyar dinasztikus kötődést kifejező helyszínek és elemek a nápolyi
Anjouk dinasztikus reprezentációjában a 13–14. században**

Készítette: KIS-KÁDI ANNA történelem MA

Témavezető: Prof. Dr. KISS GERGELY BÁLINT egyetemi tanár

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	4
A magyar dinasztikus kötődés kialakulása: a nápolyi Anjouk igénye a magyar trónra	5
Az Anjou birodalom” és a dinasztikus reprezentáció.....	7
A dinasztikus reprezentáció helyszínei.....	8
1. helyszín: San Gimignano, Közép-Itália.....	8
<i>Martell Károly, címzetes magyar király címere a san gimignano-i városháza falán</i>	<i>8</i>
II. Károly nápolyi király dinasztikus reprezentációja	11
2. helyszín: Nápoly, Santa Maria Assunta	14
3. helyszín: Franciaország, Saint-Maximien de Var.....	16
Magyarországi Mária és a dinasztikus identitás kifejezése	15
3. helyszín: Assisi	16
<i>Árpád-ház és az Anjou dinasztia szentjei a San Francesco bazilikában</i>	<i>16</i>
3.1. A Szent Márton-kápolna	16
3.2. A Toulouse-i Szent Lajos-kápolna	18
3.3. A Szent Erzsébet oltár	19
4. helyszín: Altomonte	19
<i>Simone Martini Szent László – táblaképe</i>	<i>19</i>
5. helyszín: Nápoly, a királyné végső nyughelye, a Santa Maria Donnaregina zárdatemplom ..	22
<i>A dinasztikus szentség és az identitás</i>	<i>22</i>
I. Róbert mecenatúrája: A dinasztikus reprezentáció Simone Martini Toulouse-i Szent Lajos – oltárképén ..	26
6. helyszín: Nápoly, San Lorenzo Maggiore	26
7. helyszín: Montevergine	27
<i>Martell Károly, Magyarországi Mária, esetleg Károly magyar király reprezentációja?</i>	<i>27</i>
Kitekintés	30
Magyarországi Mária hagyatéki leltára és a dinasztikus reprezentációs helyszínek kapcsolata ..	30
Összegzés	35
Bibliográfia.....	41
Források.....	41
Szakirodalom	41
Internetes hivatkozások	44

Bevezetés

1270-ben, Mária magyar hercegnő, és a nápolyi trónörökös, II. (Sánta) Károly házasságkötésével Európa két nagytekintélyű, és szent ősökkel rendelkező dinasztíája egyesült. Magyarországi Mária nápolyi királyné mecénatúrájának fontos vonása az Árpád-házi leszármazás és a dinasztikus szentség hangsúlyozása. Árpád-és az Anjou-ház egyesített címere, valamint a magyar szentek ábrázolása a képzőművészetekben nem csak a nápolyi székvárosban, hanem a városon kívül más helyszíneken megjelentek. Magyarországi Mária királyné és a nápolyi királyi ház művészetpártolása bőven ad lehetőségeket az új kutatásokra, emellett úgy látom, hogy a dinasztikus reprezentáció gazdagsága a magyar uralkodóház európai tekintélyét is mutatja. Az ehhez kötődő képzőművészeti alkotások értékét emeli, hogy a trecento élvonalába tartozó művészek kezeinek munkáját dicsérik. Ezért döntöttem úgy, hogy a nápolyi udvar mecénatúrájában megjelenő, kifejezetten a magyar uralkodói házzal való kötődést hangsúlyozó képzőművészeti alkotásokat vizsgálom behatóbban.

A művészettörténet természetesen régóta foglalkozik a különböző reprezentációs elemek (építészeti emlékek, szobrászat, festészet stb.) értelmezésével, elemzésével. Ezek ugyan valamelyest kiterjedtek az egyes művészeti alkotásokhoz kapcsolódó befoglaló terekre, ám a nápolyi Anjouk dinasztikus reprezentációjához köthető különböző helyszínek együttes, komplex elemzése még nem történt meg. Ennek vizsgálata pedig mélyebb betekintést engedhet e kiterjedt és igen hangsúlyos reprezentációra Provence-től Nápolyon át Dél-Itáliáig. A kutatás lényegi kérdése tehát az, hogy melyek voltak azok a helyszínek, ahol a nápolyi Anjouk magyar kötődést kifejező dinasztikus reprezentációja megjelent, és ezek a terek valójában hogyan épültek be a dinasztikus identitás kifejezésébe. A vizsgálat időbeli kereteinek kezdetét természetes módon a nápolyi Anjouk és az Árpád-ház közötti kettős házasság létrejöttének ideje jelöli ki, végpontja jelen esetben I. (Bölcs) Róbert uralkodásának vége, vagyis az elemzés az 1270-es évektől az 1343-ig tartó mintegy hét évtized reprezentációs helyszíneit tekinti át.

A dolgozatban arra vállalkozom, hogy összegyűjtsem azokat a helyszíneket, amelyek a nápolyi Anjouk magyar kötődést kifejező dinasztikus reprezentációja szempontjából jelentősek a vizsgált korszakban (1270 k. – 1343 k.). Ezeknek a helyszíneknek a rendszerezése adja a dolgozat újszerűségét: igaz ugyanis, hogy mind az olasz, mind a magyar szakirodalomban találunk információkat a nápolyi Anjouk művészetpártolásáról, de ezek általában egy-egy templomra, vagy képzőművészeti alkotásra koncentrálnak, illetve a megrendelőt vagy a művészt állítják a középpontba. Hiányzik azonban a helyszínek rendszerbe állítása, komplex bemutatása, amelyből egy sokkal árnyaltabb kép bontakozik ki. A dinasztikus reprezentáció

részét képező műalkotásokkal keletkezési sorrend szerint foglalkozom, illetve az egyes személyekhez kötődő alkotásokat külön fejezetben tárgyalom. Először tehát az egyes helyszíneket, majd azoknak a dinasztiahoz való kötődését és a reprezentációs eszközöket veszem számba, azaz, a meghatározó figurákat, amelyek alkalmasak arra, hogy reprezentálják az uralkodóházat.

A magyar dinasztikus kötődés kialakulása: a nápolyi Anjouk igénye a magyar trónra

Ahhoz, hogy a dinasztikus reprezentáció példáit értelmezni tudjuk, ismernünk kell azt a történet-politikai környezetet, amelyben ezek az alkotások létrejöttek. Az Árpád-ház dinasztikus kapcsolatai szinte egész Európát behálózták, köszönhetően a külföldre férjhez adott hercegnőknek és a magyar királyi családba beházasodott külföldi leányoknak.¹ Azonban a kora Árpád-korban a dinasztikus kapcsolatok még jóval korlátozottabbak voltak, inkább a környező dinasztiákra, például a Piast- és a Přemysl - házra, és természetesen a Német-Római Császárságra szorítkoztak.² A nápolyi-szicíliai király, Anjou I. Károly (1266-1285) ambíciózus politikájának köszönhetően került kapcsolatba a magyar „szent dinastiával”.³ A szövetség több szempontból is előnyösnek tűnt számára, hiszen a magyar király befolyása kiterjedt a dalmát partvidékre, és az Anjouk érdekkörébe tartozó, a mai Albániához közeli területekig (Durazzo). IV. Béla hadjárattal kényszerítette ki a Ragusa és Cattaro közti partvidéket birtokló Szerb Királysággal való szövetséget, melyet házassággal erősítettek meg.⁴ Az 1260-as években pedig a bolgárokkal is elismertették a magyar fennhatóságot. Az Árpád-házzal való szövetség arra is lehetőséget adott (Anjou) I. Károlynak, hogy sakkban tartsa Velencét az Adria-tenger partvidékén. Károly első felesége, Provence-i Beatrix 1267-ben bekövetkezett halálát követően IV. Béla lányának, Margitnak kérte meg a kezét, és habár a hercegnő nem volt hajlandó elhagyni a Nyulak-szigeti zárdát, a szicíliai király továbbra sem mondott le az Árpádokkal való dinasztikus kapcsolatáról.

I. Károly 1269 szeptemberére datált leveléből, amelyet a montecassinói apát, Bernardo d’Ayglier hozott magával Magyarországra, kiderül, hogy a nápolyi-szicíliai király azt tervezte, hogy a magyar királlyal való szövetségét egy házassággal fűzze szorosabbra.⁵ A megállapodás értelmében V. István ifjabb magyar király lányát, Máriát a nápolyi trón várományosával, (Sánta) Károllyal jegyezték el, a nápolyi király lányát, Izabellát pedig a magyar trónörökösrel,

¹ CSUKOVICS 2012. 33. o.

² BÁLING 2019, 156.

³ CSUKOVICS 2012. 45. o.

⁴ CSUKOVICS 2012. 45- 46. o.

⁵ LUCHERINI 2015. 435-436.

Lászlóval.⁶ A salernói herceg (Sánta) Károly (1285-1309-ig II. Károly néven Nápoly királya)⁷ 1270 nyarán vette nőül Magyarországi Máriát, ami jelentősen megnövelte a nápolyi Anjouk presztizsét.⁸ A Magyar Királyság ugyanis abban az időben az Észak-Balkán régiójának meghatározó állama volt, köszönhetően katonai sikereinek és dinasztikus házasságpolitikájának.⁹ A Balkán azért is volt fontos az Anjouk számára, mert a félsziget a szentföldi hadjáratok előszobájának számított.¹⁰ Az Árpád-házba beházasodott királylányok közül ketten is a szentföldi keresztes államokat uraló tekintélyes családból származtak.¹¹ (Chatillon Anna és Courtenay Jolánta). Tehát az Árpádok mind regionális, mind szentföldi kapcsolatokkal rendelkeztek, és tekintélyüket tovább növelte a dinasztikus szentség is.

IV. László 1290-ben bekövetkezett halálakor Magyarországi Mária testesítette meg a Magyar Királyság trónjára támasztott uralmi igényt.¹² Azonban Magyarország belső politikai helyzete, valamint a pápai támogatás hiánya miatt ekkor még nem sikerült a magyar trón megszerzése.¹³

Ennek ellenére 1290. szeptember 21-én, Párizsban II. Károly és neje, Mária bejelentették magyar trónigényüket.¹⁴ Felszólították III. Andrást, hogy mondjon le a hatalomról, a magyar bárókat pedig arra, hogy fogadják el Martell Károlyt királyuknak. 1292. január 6-án Magyarországi Mária Aix-en-Provence-ban, a nápolyi király jelenlében elsőszülött fiára, Martell Károlyra ruházta a magyar trónra formált jogát.¹⁵ Ám mivel Martell Károly váratlanul elhunyt, az ő trónigényét, fia, Caroberto vitte tovább, aki később magyar királyként szintén a Károly nevet használta.¹⁶ Azzal, hogy Caroberto számára a magyar trónt jelölték ki, II. Károly egyszerre ki is zárta őt a Nápoly feletti uralomból, és harmadszülött fiát, Róbertet nevezte ki örökösének.¹⁷ A pápa 1295 és 1300 között nem tett érdemi lépéseket azért, hogy az Anjouk Magyarországra vonatkozó trónigényének érvényt szerezzen.¹⁸ „De volt a pápánk jogalapja arra, hogy kinevezze a magyar királyt, vagy legalább, hogy beleavatkozzon a magyar trónharcokba?”¹⁹ – Teszi fel a kérdést Andreas Kieseewetter. A Nápolyi Királysággal ellentétben

⁶ LUCHERINI 2015. 436.

⁷ DE CASTRIS 2018. 41.

⁸ LUCHERINI 2014. 437.

⁹ KISS 2024. 54.

¹⁰ KISS 2021. 45.

¹¹ CSUKOVICS 2012. 35.

¹² DE CASTRIS 2018. 41.

¹³ KIESEWETTER 2006. 176.

¹⁴ „*Karolus Secundus, Dei gratia rex Jerusalem, Sicilae, Ducatus Apuliae et Principatus Capuae, Provinciae, et Forchalquerii Comes, et Maria eorundem regnorum et Ungariea regina*” – LUCHERINI 2015. 438.

¹⁵ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 24.

¹⁶ LUCHERINI 2014. 439.

¹⁷ KISS 2024. 11.

¹⁸ KIESEWETTER 2006. 176.

¹⁹ KIESEWETTER 2006. 144-145.

Magyarország soha nem tett hűségesküet a pápának, (a Szentszéknek csupán a dalmát területeken sikerült elismertetnie a fennhatóságát.²⁰) Ám „Velencei” András hirtelen halála után a pápa már Carobertót ismerte el törvényes magyar királynak.²¹ Caroberto 1300 augusztusában, 12 évesen érkezett a Magyar Királysághoz tartozó dalmát partokra, és habár trónigényét Nápoly hűbérura, a pápa is támogatta, a korona megszerzése, majd a hatalmának megerősítése mintegy két évtizedig tartott.²² Ez idő alatt a magyar és a nápolyi udvar követek útján tartotta a kapcsolatot.²³ II. Károly nápolyi király érdemben nem avatkozott bele a magyar trónharcokba, ám arról van adatunk, hogy Mária királyné 1307-ben személyes látogatást tervezett Magyarországra. Noha Mária élete legnagyobb részét Nápolyban töltötte, sose szakadt el teljesen a szülőföldjétől, sőt, még magyar hívei is voltak az udvarban, ahogy az a hagyatéki leltárából is kiderül.²⁴ Mária nem csupán a király felesége, királyné volt, hanem szerepet kapott az Anjou területek irányításában is.²⁵ Magyarországot illetően valószínűleg az a kulcs, hogy mivel a Magyarország feletti hatalmat 1290-ben még nem sikerült megvalósítani, ezért más eszközökhöz folyamodtak jogigényük fenntartásában. Ez volt a dinasztikus reprezentáció. A nápolyi Anjouk ilyen módon, vizuális eszközökkel fejezték ki hatalmi igényeiket.

„Az Anjou birodalom” és a dinasztikus reprezentáció

A dinasztikus reprezentáció másik fő pillére a magyar mellett az összes Anjou érdekelttség, terület megjelenítése volt. A „szicíliai vecsernye” és az azt követő háborúskodás az 1280-as években nem törte meg az uralkodóház ambícióit.²⁶ A francia gyökerű királyi család uralma alá tartozott ekkor Anjou, Maine, Provence, Forcalquier, Nápoly és Durazzo területe.²⁷ I. Károly ezenkívül magának tudhatta még a Róma szenátora és a Toszkána helytartója címet is, sőt 1277-ben a „Jeruzsálem királya” címet is megvásárolta.²⁸ Az „Anjou restauráció” mindazoknak a dinasztikus kapcsolatok érvényesítését jelentette, amelyek nagyszabású terveik megvalósítását segítették, olykor távoli, de stratégiailag jelentős területeken is, mint Magyarországon és a Balkánon.²⁹ Mivel ebben az időszakban egy „Anjou birodalom” építéséről (illetve 1282 után inkább már helyreállításáról) beszélhetünk³⁰, a magyar címer mellett a többi Anjouk jogara alá

²⁰ KIESEWETTER 2006. 146.

²¹ KIESEWETTER 2006. 176.

²² KRISTÓ 1999. 13.

²³ KRISTÓ 1999. 14.

²⁴ LUCHERINI 2015. 449.

²⁵ DE CASTRIS 2018. 41.

²⁶ KISS 2021. 43.

²⁷ KISS 2021. 37.

²⁸ KISS 2021. 43.

²⁹ KISS 2021. 45-46.

³⁰ KISS 2021. 43.

tartozó terület címere is megjelent a dinasztikus reprezentáció színhelyein, ahogy azt a későbbiekben is bemutatom.

A dinasztikus reprezentáció helyszínei

1. helyszín: San Gimignano, Közép-Itália

Martell Károly, címzetes magyar király címere a San Gimignano-i városháza falán

Az Anjouk dinasztikus reprezentációjának helyszínei elsősorban természetesen a nyilvános terek voltak.³¹ Az Anjouk mecénatúráját Közép-és Észak Itáliában az új művészi nyelvhasználat alkalmazása jellemezte. A dinasztikus reprezentációt a címerhasználat, az ikonográfiában pedig az Anjouk családi szentjeinek és neves őseinek ábrázolása jelentette, például XI. Szent Lajosét, Nagy Károlyét és Toulouse-i Szent Lajosét. A fiatal herceg, Martell Károly neve egyszerre tükrözi a nagyra becsült Capeting tradíciót és az I. Károly által dédelgetett hódítási ambíciókat.³² Martell Károly 1294-ben szállt meg Firenzében, amikor bizonyára arra is lehetősége nyílt, hogy Dantéval is megismerkedjen, és megmutassa neki a saját verseit.³³ A fiatalon elhunyt magyar trónörökösnek a költő az Isteni Színjáték Paradicsom VIII. és XI. énekében állít emléket.³⁴

A politikai propaganda egyik kedvelt vizuális eszköze „le pitture celebrative”, azaz az ünnepélyes, monumentális festmények voltak, amelyre jó példa a Firenze és Siena között található San Gimignano városházának falán látható freskóciklus, ami Azzo di Masetto keze munkáját dicséri.³⁵ A falikép a 13. század végén készülhetett, és a városháza Sala di Dante falát díszíti. Matteo Ferrari, Riccardo Rao és Pierluigi Terenzi két elméletet is felvázolnak a terem funkciójával kapcsolatban: feltehetőleg tanácsülésekre, vagy bíráskodási tevékenységekre használták. A monumentális freskó a Sala di Dante falait teljesen beborította.³⁶ A keleti oldalon a felső regiszterben egy trónoló alak látható, (aki azonban nem visel koronát), előtte egy hódoló figura látható, a többi oldalon pedig lovagi tornák és ünnepségek jeleneteit ábrázolták.

³¹ FERRARI – RAO – TERENCEI 2020. 252-253.

³² TIBERINI 2021. 78.

³³ TIBERINI 2021. 80.

³⁴ DANTE 568—569, 64—78; 573, 1—12. sor. (Nádasdy Ádám fordítása).

³⁵ FERRARI – RAO – TERENCEI 2020. 261-263.

³⁶ FERRARI – RAO – TERENCEI 2020. 261-263.

Vadászat Azzo di Masetto freskóján a san gimignanói városházán.
 Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Azzo_di_Masetto_San_Gimignano.jpg,
 utolsó letöltés: 2024. 02.02.

A trónon ülő király kezében tartott fleur-de-lis-t formáló jogar, és a liliomos drapériák, (melyek talán későbből származnak) egyértelművé teszik, hogy a falikép az Anjou-háznak való hódolatot ábrázolja. A legtávolabbi figura mintha épp a kesztyűjét készítené átnyújtani az uralkodónak, amely hűbéri hódolat rítusának képi kifejeződése lehet.³⁷ Az egyik értelmezés szerint akkor készülhetett, mikor Anjou I. Károly 1261-ben Poggibonsi bevétele után átutazhatott San Gimignano-n, és a város hódolt előtte. Azonban ezt az elméletet cáfolja néhány elem a freskón, illetve heraldikai sorrend. Egy 1291-ben keletkezett, Azzónak történő kifizetés is inkább a későbbi datálást erősíti. Egy harmadik elmélet szerint pedig a freskó 1289-ben, a campaldinói győzelem után készülhetett, amit II. Károly koronázása követett. Az Anjou uralkodót a firenzeiek, és valószínűleg a san gimignanóiak is támogatták. A freskó felett különböző nagyhatalmú európai hatalmak, dinasztiák és tagjaik címerei jelennek meg, köztük

³⁷ FERRARI – RAO – TERENZI 2020. 261-263.

az egyház, Aragónia, Firenze, Kasztíliai, Franciaország címere, de ott látjuk Magyarországi Martell Károly vörös és ezüst vágásos és fleur-de-lis-es pajzsainak képeit is.

A hűbéri hódolat aktusa. Forrás: <https://books.openedition.org/efr/7110> utolsó letöltés: 2024. 02.02.

A freskó ilyen értelmezését támogatja, hogy Toszkánában megfigyelhető hasonló jellegű, az Anjouk uralmát, hatalmát kifejező reprezentációs törekvés. Giovanni Villani leírása szerint a címzetes magyar király az Anjouk és az Árpádok egyesített címerével vonult végig Firenzén. Martell Károly „kíséretében 200 aransarkantyús francia, provençal s királyságbeli lovag volt, valamennyi fiatal, a királlyal együtt skarlát s barnászöld egyenruhában, arannyal, ezüsstel kiveret nyereg- s lótarakókkal, negyedekre osztott arany-liliom-címerrel Magyarország címeréből alakított vörös és ezüst körzetben, úgy hogy a legelőkelőbb s leggazdagabb kíséretnek látszott, amely valaha fiatal király mellett volt.”³⁸ A magyar trón várományosa a pecséthasználatával is hangsúlyozta az Árpád-házhoz való kötődést, hiszen az ellenpecsétjén a rájuk utaló kettőskereszt szerepelt.³⁹

³⁸ VILLANI 2010. 84.

³⁹ KISS 2021. 145.

Martell Károly címere. Kép forrása: <https://books.openedition.org/efr/7110> utolsó letöltés: 2024. 02.03.

A két másik példa (firenzei átvonulás, pénzveret) közül csak az első köthető helyszínhez, így én csak azt említeném itt, a pénzveretet pedig az összegzésben, lezárásban említeném meg mint egyéb reprezentációs elemet.

A fiatal herceg neve egyszerre tükrözi a nagyra becsült Capeting tradíciót és az I. Károly által dédelgetett hódítási ambíciókat.⁴⁰ Martell Károly 1294-ben szállt meg Firenzében, amikor bizonyára arra is lehetősége nyílt, hogy Dantéval is megismerkedjen, és megmutassa neki a saját verseit.⁴¹ A fiatalon elhunyt magyar trónörökösnek a költő az Isteni Színjáték Paradicsom részének nyolcadik énekében állít emléket.

II. Károly nápolyi király dinasztikus reprezentációja

2. helyszín: Nápoly

Magyarország címere a nápolyi dóm főbejáratának kapuján

⁴⁰ TIBERINI 2021. 78.

⁴¹ TIBERINI 2021. 80.

A nápolyi Santa Maria Assunta katedrálison a főbejárat kapuján megjelenő faragott magyar – nápolyi címer szolgál a dinasztikus reprezentáció eszközeként.⁴² A főkapu a 13. század végén készült, II. Károly és Magyarországi Mária uralkodása idején. Az 1290-es években a királyi pár nagyszabású építkezésekbe kezdett a királyság új fővárosában, Nápolyban.⁴³ A magyar trónigényt kifejező címer arra a templomra került, ahol a város védőszentjének, a mártírhalált halt San Gennarónak őrizték a vérereklyéjét. E mellett 1300-ban itt helyezték örök nyugalomra az öt évvel korábban elhunyt címzetes magyar királyt, Martell Károlyt.

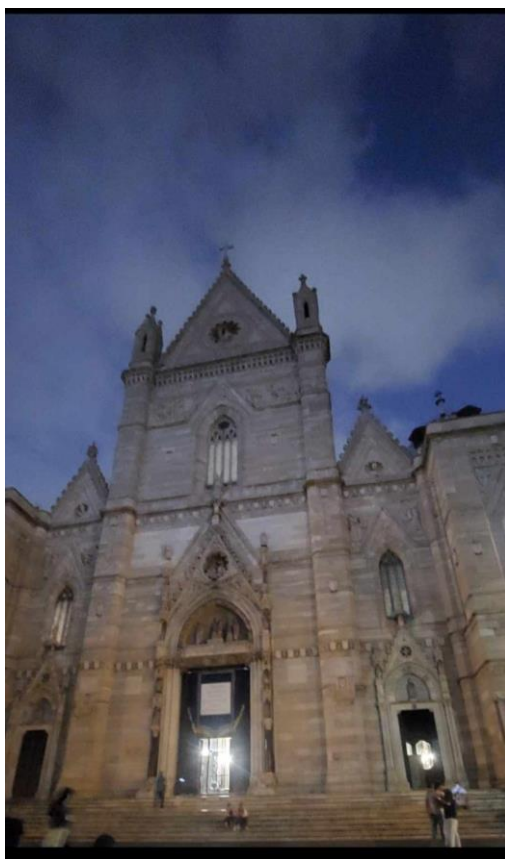

A dóm főkapuja, rajta az egyesített Árpád-Anjou címer. Kép forrása:

<https://www.alamy.it/portale-della-cattedrale-di-napoli-duomo-napoli-campania-italy-image63805532.html>

⁴² BANFI 2005. 171.

⁴³ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 31.

A nápolyi dóm. Kép forrása: saját felvétel.

A gótikus katedrális építése 1294 – ben kezdődött⁴⁴, és magába foglalta a korábban ott álló templomot is.⁴⁵ A későbbi korszakban történt átépítések és kibővítések miatt már nehéz felismerni az eredeti építési tervet, de valószínű, hogy az alkalmazott építészeti megoldás egyfajta kísérletezésnek tekinthető.⁴⁶ Habár a nápolyi dóm sok hasonlóságot mutat a San Domenico Maggiore templommal, a domonkos rendhez tartozó királyi kultuszhellyel ellentétben itt a kápolnák eltérő méretűek, és a támpillérek az oldalhajók falán vannak rögzítve. Az egyik kápolnában nyugszik az építkezésben jelentős szerepet vállaló Filippo Minutolo érsek is.⁴⁷ A szögletes támpillérekkel ellátott, íves szegmensekkel boltozott sokszögű apszis, valamint az apszisok között elhelyezett nyolcszögű tornyok használatát az Alpokon túlról importált

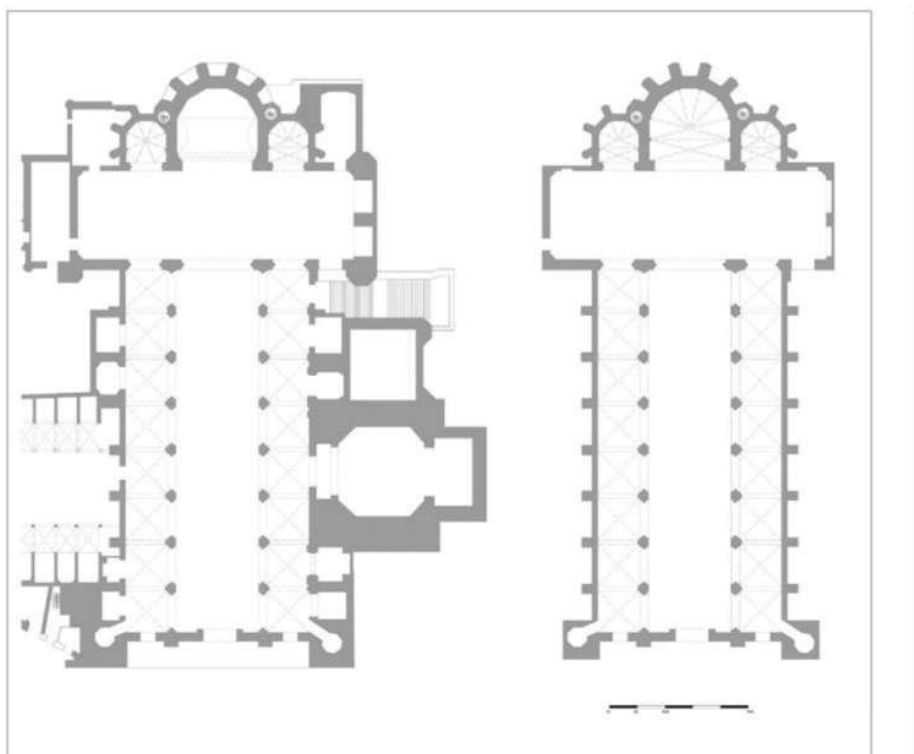
⁴⁴ BELTRAMO-TOSCO (szerk.) 2022. 213.

⁴⁵ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 31.

⁴⁶ BELTRAMO-TOSCO (szerk.) 2022. 213.

⁴⁷ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 31.

megoldásként lehetne értelmezni.⁴⁸ Ezzel szemben a fagerendákkal fedett kereszthajó használata sokkal inkább helyi elem” A középső, fából készült mélyedésekkel fedett főhajó pedig a nápolyi kora keresztény építészet térbeliségét viszi tovább.

Baloldalon a dóm mai állapotában, jobbra pedig a feltételezett eredeti koncepció látható.

Forrás: BELTRAMO-TOSCO (szerk.) 2022. 215.

A nápolyi dómban található a San Gennaro agyát őrző, a szent mellszobrát formáló ereklyetartó is, melynek alkotójáról, Milet d’Auxerre-ről Magyarországi Mária is megemlékezik a végrendeletében.

3. helyszín: Franciaország, Saint-Maximien de Var

IV. László halálakor II. (Sánta) Károly hatalmi reprezentációjának állandó eleme lett a magyar címer, amely természetesen feleségénél, Máriánál, és fiánál, Martell Károlynál és I. Róbertnél is megjelent.⁴⁹ Szép példa erre Saint-Maximin-du-Var egyházának ólomüveg ablakai,

⁴⁸ BELTRAMO-TOSCO (szerk.) 2022. 214.

⁴⁹ KISS 2021. 144.

amelyeket az nápolyi Anjouk a 14. század első évtizedeiben rendeltek meg.⁵⁰ A templomot, mint kultushelyet maga II. Károly alapította.⁵¹ A nápolyi uralkodó, akárcsak fiai, Martell Károly, Lajos és Róbert előszeretettel időzött Provence-ban. Az alapítás apropóját védőszent szarkofágjának megtalálása adta. Az képciklusába lényegében az egész Anjou dinasztia bekerült: II. Károly, Magyarországi Máriát, Károly, Calabria hercege, Durazzói János, Tarantói Fülöp és valószínűleg Ausztriai Katalin is, a címereikkel együtt. A bazilikában őrzött Mária Magdolna- ereklyetartón II. Károly és Magyarországi Mária, Károly, Calabria hercege, Tarantói Fülöp, és a többi fiaik címerei jelentek meg. Az első esetben [az ólomüveg ablakokon] az alapító, felesége, fiai, unokája és annak első felesége, míg a másodikban [az ereklyetartón] az alapító, felesége, egyik fia, két unokája, fiának a felesége kaptak helyet a címeres genealógiában. E megoldás célja az Anjou dinasztia uralta területek és jogigények megjelenítése volt: Anjou, Provence, Szicília, Calabria, Tarento, Durazzo, Jeruzsálem és természetesen Magyarország.”⁵²

Magyarországi Mária és a dinasztikus identitás kifejezése

A nápolyi Anjou-ház a Rómához való feltétlen hűség jellemezte, ám ez a hűség egyben politikai eszköz is volt.⁵³ A kegyes reprezentáció, a dinasztia szakralitása, a szent ősökkel való azonosulás hangsúlyozása fontos legitimációs szerepet játszott. Ezt a szándékot fejezi ki a nápolyi klarissza zárdatemplom, a Santa Maria di Donnaregina, amely a királyi család egyik legfontosabb kultikus központja volt.

II. Károly hitvese a hozzá kötődő dokumentumokban a „Jerusalem, Sicilie et Hungarie Regina” titulust használta. Mária még Nápolyban is megőrizte dinasztikus származástudatát, melyet az unokáinak is átadott. Egy 1296-ban keletkezett forrásból az is kiderül, hogy Martell Károly és felesége, Habsburg Klemencia árváit, így a majdani magyar királyt is Magyarországi Mária neveltette és taníttatta.⁵⁴ Vinni Lucherini egyenesen úgy véli, hogy mivel a gyermek Károlyt már Nápolyban a magyarországi uralkodásra készítették fel, talán a nagymama mellett jövőbeli országa nyelvét is elsajátíthatta. Kiss Gergely azt állapította meg, hogy

⁵⁰ MÉRINDOL 1998. 45.

⁵¹ KISS 2021, 152.

⁵² KISS 2024. 152. 628. jegyzet. Carpentras, Bibliothèque Inguimbertaine, ms. 1770, fol. 470r. AVRIL 1969; MÉRINDOL 1988. 161; MÉRINDOL 1998a. 45; MÉRINDOL 1998b. 438–440; MÉRINDOL 2003. 305. Vö. GARDNER 1998. 120–121.

⁵³ BOLOGNA 1969. 65.

⁵⁴ BOLOGNA 1969. 438.

Magyarországi Mária lehetett a gyökere annak, hogy unokája, Klemencia francia királyné is élete végig hangsúlyozta Magyarországhoz való kötődését.⁵⁵

4. helyszín: Assisi

Árpád-ház és az Anjou dinasztia szentjei a San Francesco bazilikában

Az Árpád-házhoz való dinasztikus kötődést fejezi ki az assisi Szent Ferenc bazilika altemplomát díszítő ikonográfiai program számos eleme. Építését 1228-ban rendelte el IX. Gergely pápa, aki bejelentette, hogy a bazilika, és a hozzá tartozó földterület kizárólag Róma fennhatósága alá tartozik.⁵⁶ 1230-ban, mikor az oltár körüli rész, és a az altemplom hajója készen állt, ide helyezték át Szent Ferenc testét. A translatio ceremóniája egyben az építkezések első fázisának lezárása is volt. Az épület sajátos építészeti formája részben a terepviszonyokkal – egy meredeken lejtő domb alsó gerincétől –, részben pedig a templom „ereklyetartóként” való használatával függ össze. A szentély egy nagy sziklán fekszik, míg a hajó építéséhez árkot kellett ásni a hegyen. A belső teret a kápolnák megnyitásával keskeny ablakok világították meg.

A főtemplomot a letisztult forma, a homlokzaton az egyszerű külső díszítő elemek, és a zárandoktemplomokon látható csúcsíves tagolású, kettős kapú jellemzi.⁵⁷ Az altemplom – ahol a dinasztikus reprezentáció elemei láthatóak - tulajdonképpen egy monumentális kriptá, hatalmas román stílusú formákkal, amelyek állandóan félhomályba merülnek.⁵⁸ A templom "T" (Tau) alaprajzú, amelyet egy Ferenc számára kedves szimbólum ihletett. Az eredeti terv egyetlen, négy hajóra osztott, keresztboltozatos kereszthajót határozott meg, amely egy nyugatra néző kupolás apszisban és egy rövid kereszthajóban végződik. A dolgozat témájával kapcsolatban három helyszínhez, a Szent Márton-, a Toulouse-i Szent Lajos-kápolna, illetve a Szent Erzsébet-oltárhoz kapcsolódó freskó emelendő ki.

3.1. A Szent Márton-kápolna

Az altemplomában található a Szent Márton-kápolna⁵⁹, amely a dinasztikus reprezentáció újabb színhelye. A kápolna építése 1312–1313 közé tehető.

A kápolna története a korabeli olasz-magyar kapcsolatokkal is összefügg. A pápa 1307-ben legátusként Gentile da Montefiore bíborost küldte Magyarországra, hogy támogassa I. Károlyt

⁵⁵ KISS 2021. 263.

⁵⁶ LUNGI 2022. 9-10.

⁵⁷ LUNGI 2022. 13.

⁵⁸ LUNGI 2022. 10.

⁵⁹ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 49.

a trónért folyó küzdelemben.⁶⁰ A pápai követ küldetése sikeresnek volt mondható, hiszen – hosszas előkészületek után – I. Károly 1310-ben végre az ország törvényesen megkoronázott királya lett. 1311 szeptemberében a pápa hívására Gentile da Montefiore visszatért Itáliába.⁶¹ A következő év márciusában a bíboros Assisiben járt, és a magyar királytól kapott ajándékokat, valamint a pápai kincs egy részét a Szent Ferenc bazilika sekrestyéjében helyezte el. Március 30-án Gentile bíboros hatszáz aranyforintot adott a frátereknek egy Szent Ferenc bazilikához tartozó kápolna építésére.⁶²

A ferences rendhez tartozó bíboros címere két kápolna felett is látható. Azonban az nem nyilvánvaló, hogy a dekoráció kinek az elképzelését tükrözi. Lehetséges, hogy a Magyarországról frissen visszatért Gentile bíborosra a Magyarországon megismert szentek tisztelete is nagy hatással volt? Véleményem szerint az Assisiben megjelenő dinasztikus reprezentáció kiváló példája annak, ahogyan az Árpád-ház szentjeinek kultusza összeolvadt az Anjou-ház szentjeivel. Hiszen a Szent Márton kápolnában a magyar szent királynékat, és szent királyokat az Anjou-ház családi szentjei, Toulouse-i Szent Lajossal és XI. Szent Lajossal együtt ábrázolta a festő, Simone Martini. Ez pedig tökéletesen illeszkedik Magyarországi Mária programjába. Elvio Lunghi azt írja, hogy a kápolna építésére küldött pénz mindenképp az Anjouktól származott, csak az nem egyértelmű, hogy a magyar vagy a nápolyi Anjouktól.⁶³ Prokopp Mária ezzel szemben tényként állítja, hogy Gentile da Montefiore, Magyarországi Mária és I. Károly hálából rendelték meg a kápolnát, amiért a magyar király hatalma megerősödött.⁶⁴

A kápolna védőszentje nem csak Francia-, hanem Magyarországon nagy népszerűségnek örvendett, hiszen Pannóniában született, és Szent István az ő zászlaja alatt vonult hadba Koppány ellen.⁶⁵ A falakat Tours-i Szent Márton életének epizódjai díszítik.⁶⁶ A különböző regisztereket geometrikus keretek választják el egymástól, a csúcson angyalok mellszobraival.⁶⁷ A szent életét tíz epizódban jelenítette meg Simone Martini, a festő. Az ablakpárkányokat szentek mellszobrai díszítik világi szentekre, püspökökre és szerzetesekre osztva. A bejárat alatti boltívben nyolc egészalakos szent látható. Az ábrázolt figurák a

⁶⁰ LUNGI 2022. 154.

⁶¹ <https://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/233>, letöltés ideje: 2024.01.31.

⁶² LUNGI 2022.154.

⁶³ <https://www.assisimia.it/speciale/seguire-i-soldi-budapest-o-napoli/>, utolsó letöltés: 2024.01.27.

⁶⁴ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 48.

⁶⁵ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 49.

⁶⁶ LUNGI 2022. 156

⁶⁷ LUNGI 2022. 156.

következő sorrendben jelennek meg: Szent Ferenc és Szent Antal, Mária-Magdolna és Szent Katalin, Szent Klára és Szent Erzsébet, Toulouse-i Szent Lajos és XI. Szent Lajos francia király. Az utolsó két alakot lilomos háttérrel festette meg a művész. A neves művész a magyar szentek közül Szent Erzsébet Szent Klára társaságában festette meg. Nem meglepő, hogy Simone Martini a diptichonban a két ferences női szentet, Szent Erzsébetet és Szent Klárát egymás mellett ábrázolta. Szent Erzsébetnek szentelték az egyik oltárt is (ld. 3.3.). Lehetséges, hogy az I. Károly hatalomra jutásáért hálából felajánlott, fogadalmi oltárról lehet szó. A bazilika sekrestyéjének inventáriuma is ezt támasztja alá, hiszen a dokumentumból kiderül, hogy I. Róbert és unokaöccse, I. Károly aranyat, és liturgikus célokra szánt edényeket ajándékoztak az oltár számára.⁶⁸

Ezen kívül nyilvánvalóan Magyarország, pontosabban Pannonia irányába mutat a patrónus, Szent Márton származásának közismert története. Ráadásul a kápolnát díszítő freskók egyik legnagyobb darabja a donátort, Gentile bíborost ábrázolja, aki éppen a Szent Márton tours-i püspök előtt térdepel.

A magyar és egyúttal nápolyi kötődést ráadásul alkalmasint megerősítheti az a hipotézis, amely Cecilia Jannelle és Daniele Norman nevéhez fűződik. Szerintük a Szent Márton halálát és eltemetését ábrázoló freskókon szerepel két olyan férfialak, akit I. Róberttel és I. Károllyal lehet azonosítani.⁶⁹ Az a tény pedig, hogy az ábrázolásokon feltűnik Toulouse-i Szent Lajos és IX. (Szent) Lajos alakja is, csak megerősíti azt a feltételezést, hogy itt (is) egy összetett dinasztikus reprezentációs célokat szolgáló ikonográfiai programmal van dolgunk.

3.2. A Toulouse-i Szent Lajos-kápolna

A Szent Márton-kápolnával átellenben kapott helyet a nápolyi Anjouk első saját szentjének tiszteletére szentelt kápolna. Az ólomüveg ablakokon feltűnik a védőszent, akinek a nápolyi mellett az Árpádokkal való kapcsolatát nem is kell tovább hangsúlyozni. A helyszín ugyanakkor világos utalást tesz a Capetingek dinasztiájára is, hiszen a patrónus mellett Simone Martini IX. Szent Lajost is megfestette.⁷⁰

⁶⁸ LUNGI 2022. 157.

⁶⁹ KLANICZAY 2000. 258–259; NORMAN 2010; NĂSTĂSOIU 2018. 52–57; LUNGI 2022. 111, 154–183; KISS 2024. 203.

⁷⁰ KLANICZAY 2000. 258–259; NORMAN 2010; NĂSTĂSOIU 2018. 52–57; LUNGI 2022. 111, 154–183; KISS 2024. 203.

3.3. A Szent Erzsébet oltár

Az altemplom észak-keleti részében kapott helyet Árpád-házi Szent Erzsébet oltáránál az a freskó kompozíció, amely még egyértelműbb dinasztikus reprezentációs elemnek tekinthető. Az ábrázolt alakok között ott találjuk Szent Ferencet, és természetesen Toulouse-i Szent Lajost, akinek kultusza egész Toszkánában, sőt Észak-Itáliában is elterjedt.⁷¹

Simone Martini megjelenítette még Szent Erzsébetet, Szent Margitot és Szent Imrét is, a szűzi házasságára utaló liliommal a kezében.⁷² Szent Erzsébetet fejedelmi díszben, fején aranykoronával, a nyakában szerzetesi kordával ábrázolta.⁷³

A képsor az oltár felett folytatódik. Közepén a Madonna alakja áll, karján a gyermek Jézussal, két oldalán Szent Istvánnal és Szent Lászlóval.⁷⁴

Véleményem szerint az Assisiben megjelenő dinasztikus reprezentáció kiváló példája annak, ahogyan az Árpád-ház szentjeinek kultusza összeolvadt az Anjou-ház szentjeivel. Hiszen a pannóniai származású védőszent oltalma alá helyezett kápolnában megfestették Árpád-házi Szent Erzsébetet, valamint az Capeting- és az Anjou-ház családi szentjeit, IX. Szent Lajost és Toulouse-i Szent Lajost. E mellett természetesen helyett kapott a donátor, Gentile és a patrónus kapcsolatának képi kifejezése is. Jóllehet a kápolna alapítása Gentile személyes elkötelezettségét mutatja, mégsem lehet az ikonográfiai programot teljesen függetleníteni a dinasztikus reprezentációtól. A ferences női szent, Erzsébet, az ehhez a rendhez szorosan kötődő püspök-szent, Lajos, valamint az ő felmenője, a vele azonos nevet viselő szent uralkodó jóval túlmutat a donátor személyes vallásosságán. Az erős rendi preferencián túl benne rejlik az Árpádok, nápolyi Anjouk és Capetingek hármasságának egybefonódása. Ez pedig tökéletesen illeszkedik abba a dinasztikus reprezentációs programba, ami Magyarországi Mária személyéhez köthető.

5. helyszín: Altomonte

Simone Martini Szent László – táblaképe

A dinasztikus reprezentáció egy másik színhelye, az altomontei Santa Maria della Consolazione domonkos templom, amely szintén az Anjou-kori gótika kiemelkedő példája.⁷⁵ Az kis faluban

⁷¹ FERRARI – RAO – TERENCEZI 2020. 256.

⁷² LUNGI 2022. 156.

⁷³ <https://www.assisimia.it/speciale/seguire-i-soldi-budapest-o-napoli/>, utolsó letöltés: 2024.01.27.

⁷⁴ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 48–49.

⁷⁵ <https://fondoambiente.it/luoghi/chiesa-santa-maria-della-consolazione-altomonte>, utolsó letöltés: 2024. 01. 27.

található templomot az 1052-ben alapított korábbi, normann templom, a Santa Maria dei Franchi romjaira építették.⁷⁶ Átépitését V. Kelemen avignoni pápa engedélyezte. Filippo Sangineto, Altomonte földesura 1340 körül kibővítette, abban az évben, amikor Nápolyban felavatták a Santa Chiara pompás bazilikáját, amelyet Anjou Róbert rendelt.⁷⁷ A Santa Maria della Consolazione komplexum két építészeti egységre tagolódik.⁷⁸ Maga a templom latin kereszt alaprajzú, és egyetlen hosszú hajóval rendelkezik, amelynek gerendás mennyezete eltér a templom más részein található keresztboltozatos mennyezettől. A kereszthajó végében két oldalkápolna található. Kívülről a templom jobb oldalán egy négyzet alakú harangtorony áll, míg az épület homlokzata két zónára oszlik: az alsó részt a párkánnyal határolt lábazatra emelt ajtó, a felső részt pedig egy nagy rózsablak foglalja el. A másik építészeti egység, a kolostor, két egymás melletti épülettetből áll, amelyek közül a déli a völgy fölé nyúlik. Az épület egy alagsorból és két felső szintből áll, amelyek közül az utóbbi a templom szintjének felel meg. Közepén egy udvar található, belső keresztekkel, két szinten oszlopcsarnokkal.

Itt található a dinasztikus reprezentáció egy újabb értékes példája, Simone Martini sienai festő Szent Lászlót ábrázoló táblaképe. A magyar lovagkirályt csúcs alakú, olajjal festett arany háttér előtt, arany alapon, sokszögű talapzatra helyezve, szemből ábrázolta a művész.⁷⁹ Jobb kezében hosszú botot tart, amelyről elképzelhető, hogy egy fejsze nyele lehetett. Ezt a feltételezést megerősíti az ugyanebben a templomban őrzött, Filippo Sangineto szarkofágjának egyik oldalán látható domborműves Szent László ábrázolás is, amely egy hosszú nyelű fejszét tart. Számomra azért is meggyőző ez a feltételezés, mert a szent királyt legtöbbször csatabárdal ábrázolják. Simone Martini kisméretű táblakén Szent László köpenyét egy, az Árpád-ház címerével díszített, zománcozott kapocs fogja össze.⁸⁰ A hermelin béléses piros köpenyt arany szegély díszíti, lábán piros selyemcipőt visel, rajta fekete hímzéssel. Kilétét a válla mellett két oldalt olvasható felirat teszi egyértelművé: S. LADISLAUS / REX UNGARIAE. Mivel a táblakép csúcsíves záródása jobb felső része kissé hiányos, és a képkeret baloldalt szélesebb és az aranymustra díszesebb, lehetséges, hogy jobbról egy másik táblakép tartozott hozzá. Elképzelhető, hogy diptichon vagy poliptichon része lehetett. A táblakép hátoldalán Altomonte földesurainak, a Sangineto család festett címerpajzsa látható.⁸¹ Sőt, egy Szent Lászlót ábrázoló

⁷⁶ <http://www.sbap-cs.beniculturali.it/schede.php?id=152>, 2024. 01. 27.

⁷⁷ <https://fondoambiente.it/luoghi/chiesa-santa-maria-della-consolazione-altomonte>, utolsó letöltés: 2024. 01. 27.

⁷⁸ <https://catalogo.beniculturali.it/detail/ArchitecturalOrLandscapeHeritage/1800110639>, utolsó letöltés: 2024. 01. 28.

⁷⁹ <https://catalogo.beniculturali.it/detail/HistoricOrArtisticProperty/1800005867>, utolsó letöltés: 2024. 01. 28.

⁸⁰ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 84.

⁸¹ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 85-86.

szobor látható Filippo di Sangenito a templom szentélyében álló szarkofágján is, amely azonban már a 14. század végén készült. Ez arra enged következtetni, hogy a magyar szent király kultuszát nem csupán a nápolyi királyi család ápolta. A Sangineto egy udvarhoz közeli família volt, Filippo Sangineto Róbert király leghűségesebb emberei közé tartozott.⁸² Elképzelhető, hogy a nápolyi udvarban szerezhették tudomást Szent László kultuszáról. De még valószínűbb, hogy az impulzust egyenesen Magyarországról kapták, hiszen Guglielmo di Sangineto apostoli jegyző Gentile da Montefiorevel együtt szintén Magyarországon tartózkodott.⁸³

Azt tudjuk, hogy a festő, Simone Martini 1317-től már biztosan I. Róbert nápolyi király szolgálatában állt. A Szent László ábrázolást egyes kutatók későbbre datálják, ám Prokopp Mária úgy véli, a képre jellemző térbelibb, plasztikusabb megjelenítés már idegen a művész későbbi műveitől.⁸⁴ Azonban Lukács Márta szerint 1317 és 1322 között készülhetett.⁸⁵ Számomra valószínű, hogy habár Altomonte urai is egyenesen Magyarországról hozták magukkal a lovagkirály kultuszát, az altomonte-i Szent Lászlót ábrázoló táblaképet Magyarországi Mária rendelte, hiszen az Assisiben található Szent Márton kápolna és a Szent Erzsébet-oltár is hozzá köthető. Ezenkívül a festő, Simone Martini is az udvarnál dolgozott, mikor a kép készült. Azonban, mivel a Sangineto – család is ápolta a magyar lovagkirály kultuszát, és a táblakép hátulján az ő címerük van, ezért valószínű, hogy később az ő birtokukba került a műalkotás. Prokopp Mária elmélete szerint a festmény az után került a magyar-párti Sangineto-családhoz, hogy András herceget meggyilkolták.⁸⁶ Úgy véli, hogy Johanna a politikatörténeti események miatt eltávolíthatta a Castell Nuovo-ból és a templomokból a magyar vonatkozású tárgyakat.

Érdeemesnek tartom megjegyezni, hogy I. Károly maga is nagy hangsúlyt fektetett a dinasztikus szentség hangsúlyozására, és Szent Lászlót ő is „szent őseként” említette.⁸⁷ Az Anjou-házból származó trónkövetelő az interregnum idején különösen nagy hangsúlyt fektetett az Árpád-házi szent királyokkal való rokonságának hangsúlyozására. Ágoston zágrábi püspök I. Károly szent rokonainak minden korábbinál hosszabb listájával indokolta az ifjú trónörökös jogosultságát a magyar trónra, melyben természetesen Szent Istvánra, Szent Lászlóra és Toulouse-i Szent Lajosra is hivatkozik.

⁸² PROKOPP – HORVÁTH 2014. 86.

⁸³ LUCHERINI 2011. 676.

⁸⁴ PROKOPP 2014. 84.

⁸⁵ LUKÁCS 1988. 161.

⁸⁶ PROKOPP 2014. 86.

⁸⁷ KLANICZAY 2000. 260-261.

7. helyszín: Nápoly, a királyné végső nyughelye, a Santa Maria Donnaregina zárdatemplom

A dinasztikus szentség és az identitás

II. Károly 1309-ben bekövetkezett halálát követően Magyarországi Mária zárdába vonult.⁸⁸ Új otthona a Santa Maria Donnaregina kolostor lett, mely ma a Santa Maria Donnaregina Vecchia nevet viseli. Máriának jelentős jövedelmei voltak, évente legalább 3000 uncia arany, ami 1309-ben még 4000 arany unciával egészült ki, amit a férje hagyott rá.⁸⁹ A királyné a zárdatemplom felújításának irányításával fra Umbertino da Cremonat bízta meg, és ez lett a királyné által építtetett templomok közül a legjelentősebb.⁹⁰ Figyelemre méltó az, ahogy a művészeti törekvéseket támogatta. Ő rendelte meg a Santa Maria Donnaregina belső díszítését is. Az első írott forrás, amelyből kiderül, hogy a királyné támogatta a templomot, egy 1307-ben keletkezett dokumentum, amelyben Mária arra kérte a kincstárnokát, hogy a boreladásból származó bevételt a klarisszák apátnőjének küldje el, az épület felújítására. Ami az épület stílusát illeti, De Castris úgy véli az anyakirályné ízlése inkább „tradicionalista” volt.⁹¹ „A templom meglehetősen egyszerű és szigorú, csarnokszerű felépítésű, amelyet azonban egy magas és mély, sokszög alaprajzú apszis zár le. Az apszist öt fényes, oszlopos ablak keretezi, és egy keresztboltozat által megelőzött ernyőboltozat fedi. A ma gótikus kápolna néven ismert kápolna keresztboltozatát végig összekapcsolódó magyar-Anjou címerek díszítik.

Magyarországi Mária a végakaratóban is rendelkezett a saját síremlékéről, melyet a Donnaregina templom főoltára mögött állították fel.⁹² Mivel Magyarországi Mária 1323 márciusában hunyt el, ezért De Castris szerint nem lehetünk biztosak benne, hogy a megrendelt műemlék mennyire tükrözi az idős anyakirályné akaratát és ízlését. Elképzelhető, hogy a kivitelezés kialakításában Mária fiának, Róbertnek is szerepe lehetett.

A kompozíció harmóniája és a szobrok minősége miatt ezt a síremléket tartják Tino di Camaino egyik legjobban sikerült művének.⁹³

⁸⁸ PROKOPP - HORVÁTH 2014. 45.

⁸⁹ DE CASTRIS 2018. 41.

⁹⁰ A felújításra azért volt szükség, mert 1293-ban egy földrengés jelentősen megrongálta a korábbi épületegyüttest. PROKOPP – HORVÁTH 2014. 43–44.

⁹¹ DE CASTRIS 2018. 61.

⁹² PROKOPP - HORVÁTH 2014. 66-67.

⁹³ LUCHERINI 2015. 447.

A sienai szobrász munkatársánál, az inventáriumban szintén szereplő Gagliardo Primarónál sokkal nagyobb elismerésre tett szert.⁹⁴ Tino di Camaino ebben az időszakban Firenze számára is készített jelentős műveket, ám 1323 végén, vagy 1324 elején már Nápolynak dolgozott. Mivel Magyarországi Mária 1323 márciusában hunyt el, ezért De Castris szerint nem lehetünk biztosak benne, hogy a megrendelt műemlék mennyire tükrözi az idős anyakirályné akaratát és ízlését. A két művész neve egyszerre jelenik meg a forrásban, és úgy tartják, hogy látni lehet, hogy mely részeit készítette a helyi művész, Gagliardo Primaro, (aki az inventáriumban Galiardus de Napoliként szerepel): a robosztusabb figurákat. Nem Mária síremléke az első, amelyet Tino di Camaino készített a nápolyi királyi család számára. Először a calabriai herceg feleségének, Ausztriai Katalinnak készített síremlékét a San Lorenzo Maggiore templomban, ám Magyarországi Mária műemléke lett a művész nápolyi időszakának legértettebb és legjobb alkotása. A csúcsíves záródású baldachint négy, magas, karcsú sokszögű pillérköteg tartja.⁹⁵ A pillérek profilozott márványtalapzaton állnak, a baldachin csúcsíveit gazdagon díszített, leveles fejezetek tartják. A mennyezet bolthajtásos homlokzatán egy áldást osztó Jézus Krisztust ábrázoló dombormű látható, három karéjos keretben. A baldachin alatt a márvány síremlék négyszintes, alul az arisztotelészi négy fő erényt megtestesítő négy angyal látható, melyek kariatidaként tartják a szarkofágot. Prokopp Mária szerint ezek egyben a királyné jellemvonásait is hivatottak megtestesíteni. Az *Okosság*ot könyvvel és kígyóval ábrázolta a művész, a *Mértékletesség* szárnyainál összefogott madarat tart a kezében, az *Igazságosság* pallost, a *Lelki erősség* pedig az általa leölt oroszlánt, a két hátsó lábánál fogva. A szarkofág tetején Mária fekvő alakját jelenítette meg a művész, fejedelmi palástban, koronával a fején, kezében országalmát és jogart tartva, amelyek Prokopp Mária szerint „egyszerre utalnak magyar királynői és nápolyi királynői méltóságára.” Ennek a szobornak két oldalán két angyal húzza félre a függönyt, mögötte két másik angyal áll, kezükben szenteltvízhintővel és tömjénfüstölővel, a gyász kellékeivel. Középen eredetileg a Toulouse-i Szent Lajosról mintázott, beszentelést végző pap figurája állt. A szarkofág négy oldalán Mária királyné fiainak trónuson ülő alakját jelenítette meg a művész, zománcozott kék háttérrel. Ezt a koncepciót Prokopp Mária úgy értelmezi, hogy a Magyarországi Mária életének legfőbb eredményei, amelyeket Istennek mutatott be, a gyermeki voltak. A ravatal sátra felett a Madonna látható, karjában a csecsemő Jézussal. Az ő jobbójához vezeti az angyal a térdelő királynét, míg bal oldalán egy másik angyal a Santa Maria Donnaregina modelljét viszi Szűz Mária elé, mint a

⁹⁴ DE CASTRIS 2018. 53.

⁹⁵ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 66-69.

Magyarországi Mária kegyességének bizonyítékát. Ez egyúttal nyilvánvalóan egy donátor-ábrázolásként is értelmezhető.

A felirat, amelyen a „Magyarország királynője” titulus is szerepel, a Madonna szobrának talapzatán olvasható: *„Hic requiescit sancte memoria excellentissima domina Maria Dei gracia Hierusalem, Sicilie, Ungarique regina, magnifici principis quondam Stephani Dei gracia regis Ungarie filia ac relictæ clare memorie incliti principis domini Caroli, et mater serenissimi principis et domini Roberti eadem gracia Dei dictorum regnorum Hierusalem, Sicilie regum illustrium, que obiit anno domini MCCCXXXIII. indiccione VI. die XXV. mensis Marcii. Cuius anima resquiescat in pace. Amen.”*⁹⁶

Eredetileg egy Nápoly hűbérurára, a pápára utaló jelképet is elhelyeztek a műemléken. A baldachin csúcsán álló Mihály arkangyal jobb kezében eredetileg egy kardot, baljában pedig egy pajzsot tartott, amelyen a pápa címere, két kulcs volt látható. Azonban mára már a szobor karjai és így a pápa címere is hiányoznak. A síremlék nem csak művészi színvonalával és programjával emelkedik ki a nápolyi gótikus síremlékek közül, de Tino di Camainio (akire a hagyatéki leltár szövege „Dynoként” hivatkozik) új típust is teremtett ezzel a művével. A síremlék a gyász mellett a lélek üdvözülését is ábrázolni kívánta. A műemlék jelentőségét emeli, hogy Mária volt az egyedüli Árpád-ház tagjai közül, akinek teljes egészében fennmaradt a síremléke, és így holtteste is.⁹⁷

Tehát a dinasztikus reprezentáció elemei az emlékművön egyrészt a templomot díszítő címere, másrészt Magyarországi Mária gyermekeinek szobrai a királyné szarkofágján, akiket nem születési sorrendben láthatunk. Középen, kiemelt helyen a másodszülött fia, Szent Lajos áll, püspöki ornátusban, áldásra emelt kézzel.⁹⁸ A nápolyi Anjouk családi szentjeként ő kapta meg ezt a megtisztelő helyet. Szent Lajos jobb oldalán I. Róbert foglal helyet, akit lilomos koronájáról, és hosszúkás arcáról lehet felismerni, balján pedig Martell Károly címzetes magyar király jelenik meg. Tőle balra és Róberttől jobbra Tarantói Fülöp és Durazzói János ül, ám a többi herceg és hercegnő nem felismerhető.

⁹⁶ DE CASTRIS 2018, 56.

⁹⁷ PROKOPP – HORVÁTH 2014. 70.

⁹⁸ DE CASTRIS 2018, 56.

A templom karzatot díszítő faliképek szintén a dinasztikus reprezentáció példái. A fenti kórusban a freskók ötvözték a királyné családi és vallási érdekeit. A Szent Erzsébet életének szentelt terjedelmes ciklus jelzi, hogy nagyra becsülte a ferencesek harmadrendjéhez tartozó nagynénjét, De Castris pedig azt is kiemeli, hogy egyes források szerint utolsó éveiben Mária királyné is belépett a klarisszák közé.⁹⁹ A karzaton látható Szent Erzsébet ciklus a legalsó sávban látható, ezért valószínű, hogy a templomot díszítő freskók közül ez a legkésőbbi.¹⁰⁰

A freskóciklus Bologna szerint egy névtelen, de jelentős kortárs művész keze munkája. A festő kultúráját a könnyedség jellemzi, két egymást átfedő, egymásra hatást gyakorló részben „mozog”. Azon, ahogy az alakokat megjelenítette, látszik, hogy nem pusztán Pietro Cavallinit utánozza,¹⁰¹ a római művészt, aki a nápolyi királyi pár hívására érkezett Nápolyba¹⁰² 1308 körül.¹⁰³ Az is elképzelhető, hogy a Szent Erzsébet-ciklus festője Pietro Cavallini iskolájához tartozott. Az apácakórust díszítő freskó készítése az 1310-es évekre tehető.¹⁰⁴

A nyugati falon az Utolsó Ítélet jelenete látható, ahol a szentek és az üdvözültek soraiban Magyarországi Mária és Toulouse-i Szent Lajos is feltűnik,¹⁰⁵ de Árpád-házi Erzsébet és, a még szentéavatás előtt álló Árpád-házi Margit is megjelenik közöttük.¹⁰⁶ A fent tárgyalt Szent Erzsébet freskóciklus első pár képe, a hercegnő életének legkorábbi jeleneteit bemutató képsorok e mellett a falikép mellett, az északi oldalfalon láthatóak. Propkopp Mária úgy véli, hogy az a sajátos építészeti megoldáshoz, hogy az apácák kórusa nem a szentély mögött, hanem a hajó nyugati részének emeletén található, a Nyulak-szigeti kolostor adhatta a mintát, ahol Magyarországi Mária felnőtt.¹⁰⁷ Ennek az állításnak az igazolása azonban még további kutatások tárgyát képezheti.

A karzaton Pünkösöd-jelenet látható, mikor az apostolokat, és Szűz Máriát fogadják a Szentlelket.¹⁰⁸ Ez alatt a kép alatt a három magyar szent király alakja is feltűnik, Szent István fehér szakállal, Szent László barna szakállal és csatabárdal, valamint Szent Imre kezében

⁹⁹ DE CASTRIS 2018. 78.

¹⁰⁰ BOLOGNA 1969. 135.

¹⁰¹ BOLOGNA 1969 137.

¹⁰² PROKOPP - HORVÁTH 2014, 82.

¹⁰³ <https://www.museodiocesanapolit.com/complesso-monumentale-donnaregina/donnaregina-vecchia/>, utolsó letöltés 2024.01.29.

¹⁰⁴ KERNY 2018. 17.

¹⁰⁵ DE CASTRIS 2018, 96-97.

¹⁰⁶ KERNY 2018. 17.

¹⁰⁷ PROKOPP - HORVÁTH 2014. 57.

¹⁰⁸ PROKOPP - HORVÁTH 2014, 152.

könyvvvel, mely az *Intelmeke* is utalhat.¹⁰⁹ Ez a freskó jól illeszkedik a szent királyok ikonográfiájának akkoriban kialakuló sémájába.¹¹⁰

Emellett azért is jelentős az alkotás, mert ez az első olyan ábrázolás, amely a három királyszentet fiziognómiájukat tekintve már egyéni vonásokkal ruházza fel.¹¹¹ A középen látható, magabiztosságot sugalló Szent István kezét áldásra emelve, ősz hajával és szakállával az Atyaistenre utal, míg a mellette álló, ereje teljében lévő harcosként ábrázolt Szent László a Fiúistenre hasonlít, a Szent János Evangélista vonásaival felruházott Imre herceg az Árpád-házi életszentséget képviseli, épp, mint Toulouse-i Szent Lajos az Anjouknál.

A Santa Maria Donnaregina freskóit, illetve a királyné által más templomokban megrendelt képzőművészeti alkotásokból kiindulva láthatjuk, hogy Magyarországi Mária tudatosan emelte a magyar szenteket az Anjou-ház szentjei közé.

I. Róbert mecénatúrája: A dinasztikus reprezentáció Simone Martini Toulouse-i Szent Lajos – oltárképén

6. helyszín: Nápoly, San Lorenzo Maggiore

I. Róbert nápolyi király 1317-ben, a bátyja Toulouse-i Szent Lajos szentté avatásának alkalmából egy oltárképet rendelt.¹¹² A ma már a nápolyi Capodimonte Múzeumban található festményt az általános felfogás szerint a ferences San Lorenzo Maggiore számára készült, ám Alessandro Barbero szerint az is lehetséges, hogy eredetileg a Santa Chiarában helyezték el. Az Anjouk ikonográfiában megjelenő propagandájának legösszetettebb kérdése a trónöröklés. I. Róbert uralmának legitimációjának hangsúlyozása azért is volt fontos számára, mert Martell Károly fia, Caroberto is a nápolyi trón jogos örököseinek számított, és az jogászok újra és újra megkérdőjelezték I. Róbert hatalmának törvényességét.¹¹³ Mikor saját fia, Károly, Calabria hercege 1328-ban elhunyt, és örököseinek unokáját, Johannát jelölte ki, ismét megfogalmazódtak a kétségek, hogy I. Róbert jogtalanul fosztotta meg a nápolyi tróntól Martell Károly leszármazottait. A nápolyi király erősen szorgalmazta a Magyarországi András és Johanna között kötött házasságot, látszólag azért, hogy magyar rokonai ambícióit kielégítse.

¹⁰⁹ KLANICZAY 2000. 255.

¹¹⁰ KLANICZAY 2000. 260.

¹¹¹ KERNY 2018. 17-18.

¹¹² BARBERO 1994. 128.

¹¹³ BARBERO 1994. 113-114.

A király dinasztikus reprezentációjában megjelenő ikonográfiai program elsősorban a közvéleményt volt hivatott meggyőzni. I. Róbert testvére, Toulouse-i Szent Lajos közbenjárását többször is felhasználta a hatalom legitimációjának szimbolikus kifejezésére.¹¹⁴ Ezért a toulouse-i püspök szentté avatása is nagy szerepet játszott a nápolyi uralkodó propagandájában. Ezt fejezte ki azoknak az ereklyetartóknak az elkészíttetése is, amelyeket feleségével Mallorcai Sanciával közös elhatározásból rendeltek meg, és amelyek közül némelyek éppen Klemencia francia királynéhoz kerültek. Ahogy Mária esetében, úgy itt is a dinasztikus reprezentáció „exportjáról” van szó, amelynek a csatornája a rokonság volt.

Simone Martini táblaképe azt örökíti meg, ahogy a szent lemondott a koronáról az öccse, Róbert javára, 1296 januárjában.¹¹⁵ Lajost ferences csuhában, de teljes püspöki ornátusban ábrázolta a művész. Róbert a lábainál térdelve várja, hogy a bátyja a fejére helyezze a koronát. A Szent Lajos köpenyét összefogó kapcsen a jeruzsálemi királyi címre utaló címer látható. Úgy vélem, a Szent Lajos palástjának szélét díszítő egyesített magyar és nápolyi címerek is ugyanúgy a hatalom szakralitását kívánták hangsúlyozni, míg a korona átadásának aktusa az uralkodásának legitimációját. Ám a vörös-ezüst vágások és az arany liliomok azt is kifejezik, hogy I. Róbert a magyar trónigény letéteményese is.¹¹⁶ Ezt támasztja alá az is, hogy a nápolyi király egyik pénzének veret képén az Árpádok dinasztikus szimbolikájához tartozó kettős kereszt is megjelent. Törekedett arra, hogy egyértelműen jelezze a Capeting királyoktól és az Árpádoktól való származásának szentségét. Emellett egy erényes, lovagias, bölcs uralkodó képét kívánta magáról kialakítani.¹¹⁷ Alessandro Barbero szerint táblaképet nem csupán Róbert propagandájának eszköze lehetett, hiszen a trónt visszautasító Lajos ábrázolása a toulouse-i püspök szentségét, és a ferences ortodoxiát hivatott kifejezni.¹¹⁸ A hatalom átadása Lajos reprezentációjának központi elemévé válik, az alázat erénye pedig, mint a szegénység alternatívája jelenik meg.¹¹⁹

8. helyszín: Montevergine

Martell Károly, Magyarországi Mária, esetleg Károly magyar király reprezentációja?

¹¹⁴ KISS 2021. 189.

¹¹⁵ BARBERO 1994. 128.

¹¹⁶ KISS 2021. 145-146.

¹¹⁷ BARBERO 1994. 126.

¹¹⁸ BARBERO 1994. 128.

¹¹⁹ BARBERO 1994. 129.

Az utolsó helyszín kapcsán kénytelen vagyok megtörni dolgozat időrendiségét, hiszen a megrendelő személyének kérdése miatt a műemlék datálása is bizonytalan. Azért is tűntettem fel ezt a helyszínt utolsóként, még ha korábban is keletkezett, mint az előbb vizsgált helyszín, mert úgy vélem, lehetséges, hogy az itt megjelenő dinasztikus reprezentáció már nem egy nápolyi uralkodóhoz, hanem a magyar királyhoz, I. Károlyhoz köthető. Illetve azért is szerepel a dolgozat végén, mert a dinasztikus reprezentáció az Anjouk magyar trónra támasztott igényét fejezte ki, és I. Károly a trónra jutásával beteljesítette ezt a hatalmi ambíciót.

A kutatás egyik komoly nehézsége, hogy ha magán a műemléken nem tüntetik fel a mecénást (akár úgy, hogy őt magát is ábrázolják, akár egy felirat formájában), illetve írott forrás sem áll a rendelkezésünkre, nem egyértelmű, hogy ki volt a megrendelő. Így van ez a monteverginei apátság szentélyében található cibóriummal is. Maga az apátság a Montevergine-hegy csúcsán, Avellino városának szomszédságában található.¹²⁰ A helyszínen korábban egy pogány istennő temploma állt, mely egykor az üldözött keresztények menedékhelyéül szolgált. Köztük volt Nolai Felice és Capuai Vitaliano, akik a hagyomány szerint a Sancta Maria de Monte Vergine kápolnát alapították. 1149-ben a szentély a bencések kezébe került, 1191-ben pedig különleges pápai birtokként említik. A dinasztikus reprezentáció szempontjából vizsgált cibórium ma a Capella del Santissimo baldachinjaként szolgál, ám Amato Mastrullo, 17. századi szerző híradása szerint eredetileg a főoltárra készítette a megrendelő.¹²¹

Az olasz szakirodalom szerint Martell Károly vagy Magyarországi Mária ajándékozta az apátsági templom számára¹²², azonban én úgy vélem, az sem kizárt, hogy a donátor a magyar király, I. Károly volt. Egyetlen írásos emlék áll csak rendelkezésünkre, amely a donátort említi, azonban ez a dokumentum jóval később, 1663-ban keletkezett, és némi pontatlanságot is tartalmaz. A szerző, aki nem más, mint Amato Mastrullo, Montevergine apátja, azt írja, hogy a cibóriumot Martell Károly készítette fogadalmi ajándékként, 1308-ban, hálából, amiért magyar királlyá koronázták.¹²³ Emellett azt is állítja, hogy Martell Károly 1308-ban személyesen tett látogatást a szentélyben.¹²⁴ Amato Mastrullo nyilvánvalóan összetévesztette Martell Károlyt, fiával, akit szintén Károlynak hívtak. Ez azért az is elképzelhető, mert a címzetes magyar király halálát követően az a hamis információ terjedt el Itáliában, hogy Martell Károly nem halt meg,

¹²⁰ https://www.treccani.it/enciclopedia/montevergine_%28Enciclopedia-Italiana%29/ , utolsó letöltés: 2024. 04. 05.

¹²¹ BÁNFI 2005. 166.

¹²² <http://db.histantartsi.eu/web/rest/Edificio/72>,
<https://galpartenio.it/wp-content/uploads/2019/06/MERCOGLIANO.pdf>, utolsó letöltés: 2024.03.28.

¹²³ BÁNFI 2005. 166.

¹²⁴ MASTRULLO 1663. 21.

hanem fiával együtt Magyarországra ment, ahol királlyá koronázták.¹²⁵ Antonio Bonfini egyenesen úgy vélte, hogy a magyar évkönyvekben van a hiba, és Martell Károly foglalta el Magyarország trónját a fia helyett.¹²⁶ Ebből arra következtettek, hogy Amato Mastrullo is így vélekedett, és ezért hitte azt, hogy a Martell Károly készítette a baldachint, 1308-ban. Osztom Florio Bánfi nézetét, aki úgy véli, hogy a cibóriumot I. Károly magyar király ajándékozhatta a szentély számára.¹²⁷ Az is valószínű, hogy I. Károly valóban hálából ajánlotta fel a templom számára, hiszen 1307-ben a rákosi országgyűlésen magyar királlyá választották,¹²⁸ egy évvel később pedig már a fejére került a korona¹²⁹. Ráadásul nem ez lenne az egyetlen olyan, dinasztikus reprezentáció részét képző műemlék, amelyet I. Károly fogadalmi ajándékként rendelt meg Itáliában.¹³⁰ Ha azonban Martell Károly vagy Magyarországi Mária ajándéka volt a márvány baldachin, akkor Amato Mastrullo tévesen kötötte össze az 1308-ban történt koronázással. Ami pedig a szentélyben tett látogatást illeti, elképzelhető, hogy Martell Károly tényleg megjelent az apátságban, de nyilvánvalóan nem 1308-ban, hiszen akkor már több, mint tíz éve halott volt. I. Károly magyar király is visszatért Itáliába, ám jóval később, így a látogatás évét illetően is téved a szerző. Mivel ez a leírás több évszázaddal a vizsgált korszak után keletkezett, lehetségesnek tartom, hogy Amato Mastrullo a szóbeli hagyományra támaszkodott. Tudta, hogy a cibóriumot a magyar király ajándékozta a templomnak, tudta azt is, hogy 1308-ban koronázták meg, és egy látogatás emléke is élt még az apátságban. Azt, hogy a donátor esetleg Magyarországi Mária lehetett, Amato Mastrullo leírása nem említi, ezért az olasz szakirodalom bizonyára azért köti fiával együtt a királynéhoz is, mert a magyar címerekkel ellátott cibórium is illik az ő mecénatúrájába. Számomra az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy a donátor I. Károly volt, ám ez a kérdéskör még további kutatást igényel.

Ami a helyszínválasztást illeti, elsőre talán szokatlan, hogy egy hegyek között meghúzódó, délitáliai település lett a dinasztikus reprezentáció színhelye, ez azonban nem véletlen, hiszen a nápolyi Anjouk már régóta támogatták az apátságot.¹³¹ Az első írásos emlék, amelyből ez kiderül, egy 1275-ben keletkezett regeszta. 1278-tól pedig már Martell Károly és Róbert adományozásairól is születtek feljegyzések.¹³² De a család más tagjai is tettek kegyes

¹²⁵ CSUKOVICS 2012. 57.

¹²⁶ BONFINI 2019. 482.

¹²⁷ BÁNFI 2005. 166.

¹²⁸ CSUKOVICS 2012. 72.

¹²⁹ CSUKOVICS 2012. 69.

¹³⁰ lásd. 22. oldal

¹³¹ <http://www.storiadelmondo.com/32/pagani.montevergine.pdf>, utolsó letöltés: 2024. 04.01.

¹³² Az, hogy a salernói herceg támogatta az egyházat, akár azt is bizonyíthatná, hogy a cibórium is az ő ajándéka volt, azonban ha hitelt adunk az 1308-ra való datálásnak, akkor ez mégsem lehetséges.

felajánlásokat az apátság számára. Példaként lehetne említeni Tarantói Fülöpöt, akinek jelentős szerepet tulajdonítanak a templom bővítésében, de Magyarországi Mária is megemlékezett a kultikus központról a végrendeletében. Az apátság I. Róbert uralkodása alatt továbbra is védelmet élvezett a helyi hűbérurak visszaéléseivel szemben, illetve biztosította a joghatóságát Avellino püspökével szemben. Amennyiben I. Károly rendelte meg a cibóriumot, nem meglepő, hogy egy olyan helyszínt választott a fogadalmi ajándéka számára, amely már generációk óta a nápolyi Anjouk kultuszhelye volt. A márványból készült baldachint mára már átépítették, ezért csak Amato Mastrullo leírásai szolgáltatnak némi ismeretet arról, hogyan is festhetett eredeti formájában. Innen tudhatjuk, hogy a cibóriumot a magyar király, vagy, ahogy a szerző írja, Martell Károly címere díszítette.¹³³ A leírás szerint az első négy oszlop négy márványoroszlánon nyugodott, a négy oszlopon nyolc másik oszlopon állt, a nyolc oszlopon tizenhat oszlop magasodott, amelyek a kupolát tartották.¹³⁴ A külső négy oszlopra annak a négy folyónak a nevét vésték fel, amely átszeli Magyarországot: Duna, Dráva, Száva, és a Dnyeper (sic!).

Kitekintés

Magyarországi Mária hagyatéki leltára és a dinasztikus reprezentációs helyszínek kapcsolata

A dinasztikus reprezentáció helyszíneinek áttekintése mellett érdemes röviden kiemelni Mária hagyatéki leltárát, amely szintén tartalmaz olyan elemeket, amelyek a dinasztikus kötődést fejezték ki, és részben össze is kapcsolhatók az említett helyszínekkel. Habár a latin nyelven írt dokumentumon nem szerepel évszám, feltételezhetőleg 1322 körül keletkezhetett,¹³⁵ egy évvel a királyné 1323. márciusában bekövetkezett halála előtt.¹³⁶ Wenzel Gusztáv kiadásában az 1326-os évszám szerepel¹³⁷, ebben az évben keletkezett a kancellária regisztrumkönyve. Az inventáriumot, amely Mária minden ingóságát számba vette, az Anjou Kancellária egyik regisztrumkönyve tartalmazta. A Wenzel által közölt szöveg tehát a hagyatéki leltár, a királyné ingóságainak jegyzéke nem a végrendelet.

¹³³ MASTRULLO 1663. 22.

¹³⁴ „Poggiauano le prime quattro Colonne sù quattro Leoni di marmo; e sù le quattro Colonne ve ne poggiauano otto altre ; e su l'otto Colonne, ve ne poggiauano sedici altre, e sopra quelle sedici, vi poggiaua la Cupola (...)” – MASTRULLO 1663. 668.

¹³⁵ PROKOPP - HORVÁTH 2014. 63.

¹³⁶ DE CASTRIS 2018. 41.

¹³⁷ WENZEL 1874. 257.

Magyarországi Mária hagyatéki leltára eredeti formájában nem maradt fenn, azonban több másolat is rendelkezésünkre áll.¹³⁸ Először Camera, Schultz, Camillo Minieri Riccio majd 1874-ben Wenzel Gusztáv, publikálta. Minieri Riccio először 1857-ben egy részletet jelentetett meg, 1878-ban pedig a teljes inventáriumot közölte, azonban ez a változat nem mentes néhány hibától. A szerző olvasta a királyság 1326-ból származó regisztrumkönyvét (*Registro Angioino*), azonban nem tudta lemásolni, és ezért Carlo De Lellis *Notamenta regis Caroli II, Roberti et Caroli ducis Calabrie* című munkájából is vett át részleteket.

A hagyatéki leltár arról tudósít, hogy az azzal megbízott személyek mint Mária királyné végakarátának végrehajtói számba vették az elhunyt királyné ingóságait, feljegyezték kinek milyen tárgyak, javak jutottak, rögzítették azok becsült értékét.¹³⁹ A feladattal Matteót, Sorrento érsekét és Károly calabriai herceg gyóntatóját, Raimondo di Cataniát, a calabriai herceg kincstartóját, Bartolomeo di Capua ítélmestert, Guiscard apátot (San Severinus Maior de Neapoli, OSB) valamint Niccolò sarnói püspököt bízta meg. A forrásból kiderül, hogy a királyné értékeinek sorsa három féleképpen alakult: a királyné rokonaihoz, barátaihoz, udvari embereihez kerültek, eladták őket, vagy pedig az eladásukból befolyt összeget adományozták egy templomnak vagy egy kolostornak, sokszor felújítás céljából, esetleg egy műalkotást rendeltek meg abból a pénzből, köztük a királyné síremlékét is.¹⁴⁰ Vinni Lucherini ezért úgy véli, hogy a dokumentum tartalmi szempontból három, egymástól jól elkülöníthető részre oszlik: az első rész a legközelebbi rokonokra hagyott tárgyakat tartalmazza, a második magánszemélyeknek vagy kereskedőknek történő eladásokat, a harmadik pedig az egyház számára felajánlott tárgyak (vagy azok árának) jegyzékét.

Úgy vélem, a forrás azért is értékes, mert segít képet alkotni arról, hogy egy 14. századi nápolyi királyné udvarában milyen hétköznapi tárgyak fordultak elő. De Castris szerint alkalmas arra, hogy a királyné ízléséről, személyiségéről, a képzőművészettel való kapcsolatáról, a mecénatúrájáról képet kapjunk, valamint arról, hogy milyen volt az élet az udvarában.¹⁴¹ Az inventáriumban 1602 bejegyzés szerepel, amelyek közül mindegyik egy-egy tárgynak felel meg, melyeknek a súlya is figyelemre méltó: ha az adományokat nem számoljuk ebbe bele, akkor összesen 6273 uncia ezüst. Ez az érték nagyjából hétszerese a Szicíliai Királyság kincstára teljes évi bevételének a trecento elején! Az 1602 tétel között találunk például francia

¹³⁸ LUCHERINI 2015. 440.

¹³⁹ LUCHERINI 2015. 441.

¹⁴⁰ DE CASTRIS 2018. 41.

¹⁴¹ DE CASTRIS 2018. 41.

és latin nyelvű könyveket,¹⁴² 33 kötetet, főleg vallási irodalmat, de néhány regényt is, tálakat, gyertyatartókat, drága prémeket.¹⁴³ Ezenkívül felsorol még 71 olyan hétköznapi tárgyat, amelyek a királyné otthonában voltak, például bútorokat, ládikákat, tükröket, székeket, fésűket.¹⁴⁴ A hagyatéki leltárban szereplő ékszereknek, és a bennük foglalt drágaköveknek a súlyát és az értékét is megbecsülték. 584 alkalommal szerepelnek különböző textíliák, melyek közül a néhányat vallási, a legtöbbet viszont világi célokra szánták. Szerepel néhány olyan tétel is az inventáriumban, amiket De Castris „érdekességeknek” nevez, például kitömött papagájok, fából faragott madarak, egy térkép, korallból készült és kígyónyelvvel dekorált, „fák”, pávatollak, amelyeket talán a ruhák díszítésére, vagy az ünnepi alkalmak berendezéséhez használtak. Sőt, még kínai porcelánokat is szerepelnek a felsorolásban. Természetesen a kések, kelyhek és a tálak is aranyból vagy ezüsből készültek, és némelyiket még zománc díszítéssel is ellátták. A dinasztikus reprezentáció szempontjából pedig azért fontos dokumentum, mert számos tételnél megjegyzik, hogy magyar címerrel¹⁴⁵, a királyné, illetve Franciaország és Magyarország¹⁴⁶ címerével látták el őket.

A felsorolást olvasva bőven találunk magyar vonatkozású tételeket, egyes értéktárgyaknál, műtárgyaknál azt is megjegyzik, hogy a királyné Magyarországról hozta magával. Ezenkívül számos magyar címerrel ellátott tárgyat is felsorol. Például egy arannyal bevont ezüstsisakot, amit a királyné a kincstárnokra, Rajmundra hagyott.¹⁴⁷ A számadásban több könyv is feltűnik, ebből kettő a később szentté avatott Erzsébet hercegnő életét dolgozza fel: „*Libros duos continentes vitam Beate Elisabet[e]*”.¹⁴⁸ A latin nyelvű könyvek mellett francia műveket is tartalmazott a királyné könyvtára, amint arra az inventarium külön megjegyzése világosan utal.¹⁴⁹ Ezen kívül számos vallásos témájú kötetet, evangéliumokat, leveleket, Bibliákat, imakönyveket, breviáriumokat is találunk a felsorolásban, szintén francia nyelven.¹⁵⁰ Egy arannyal bevont ezüst mellkereszten pedig a magyar és a francia címer együtt van jelen.¹⁵¹ Nem Magyarországi Mária az egyetlen magyar kötődésű, de a királyságtól távol élő királyné, akinek a hagyatéki leltára fennmaradt. A francia király, X. Lajos (1305-1316) felesége, a szintén a

¹⁴² LUCHERINI 2015. 444.

¹⁴³ WENZEL 1874. 254.

¹⁴⁴ DE CASTRIS 2018. 42.

¹⁴⁵ Lásd: WENZEL 1874. 233–234.

¹⁴⁶ WENZEL 1874. 247.

¹⁴⁷ „*Item predicto Raymundo Thesaurario galeam unam magnam de argento deauratam per totum cum certis ysmaldis ad arma Regni et Ungarie.*” WENZEL 1874. 233–234.

¹⁴⁸ WENZEL 1874. 239.

¹⁴⁹ „*Librum unum meditationum passionis Christi in Gallicum*”, „*Librum unum in Gallicum, in quo contentur gauda Beate Virginis*”. Uo. 243.

¹⁵⁰ LUCHERINI 2015. 444.

¹⁵¹ „*pectoralis de argento deaurato, smaltata ad arma Franice et Ungarie*”. WENZEL 1874. 247.

„Magyarországi” melléknevet viselő Klemencia, Mária unokájának 1328 októberében készült el a végakarata.¹⁵² Klemencia hagyatéki leltára, azaz az ingóságainak értékesítésekor felvett jegyzéke is utal a végrendeletre.¹⁵³ Akárcsak Mária esetében, az özvegy francia királyné inventáriumában is bőven találunk liliomos-hasított-vágásos pajzscímerrel ellátott tárgyakat, például az ágya felett álló baldachint, egy ezüsttel, arannyal és zománccal díszített ládát, 12 darab zománcozott kupát, egy szarvat ábrázoló szobrot, vagy egy feszülettel ellátott keresztet.¹⁵⁴ Különösen érdekes darab volt a királyné ágyának magyar címerrel díszített mennyezettakarója, melyről megjegyzik, hogy Klemencia sírját is ezzel takarták le és „nem dobták ki”. Az francia királyné hagyatéki leltárában megjelenő liliomos és vörös-ezüst vágásos címerekkel ellátott tárgyak különleges, kettős dinasztikus kötődést fejeznek ki, amely Magyarországi Máriát is jellemezhetette. Klemencia inventáriumában ebből a szempontból is (De Castris szavaival élve)¹⁵⁵ „ikerleltára” az általam vizsgált dokumentumnak.

Magyarországi Mária harmadszülött fiára, I. Róbert királyra egy olyan rubintkövet hagyott, amely eredetileg az V. Istvántól kapott koronát díszítette.¹⁵⁶ A fejéket magát pedig Sancia királynénak adták el.¹⁵⁷ Azért is lehetünk biztosak benne, hogy Sancia nem örökségül kapta a Magyarországról hozott fejéket, hanem eladták neki, mert minden egyes ékkőnek megbecsülték az árát, a súlyát, és így „kiszámították” a korona értékét is. Ezenkívül a szövegkörnyezet is ezt támasztja alá: nem a közeli hozzátartozókra hagyott tárgyak között sorolja fel, hanem az eladások között.

A forrásban egyetlen magyarországi helyszínt találtam, Magyarországi Mária a pannonhalmi Szent Márton monostort. Mária királyné az apát, Miklós számára egy tunikát, drágakövekkel díszített miseruhákat és három vecsernyepalástot küldött, amelyek közül az egyiket kastélyok, virágok, egy sas, és madarak képei díszítették. Az inventáriumban meglehetősen részletes leírást olvashatunk a miseruhákról.¹⁵⁸ Ez a fajta világi témájú díszítés Vinni Lucherini szerint

¹⁵² KISS 2021. 131.

¹⁵³ KISS 2021. 134.

¹⁵⁴ KISS 2021. 141-142.

¹⁵⁵ DE CASTRIS 2018. 53.

¹⁵⁶ „Predicto illustri domino Regi Roberto rubinum unum grossum, qui erat in corona magna de auro dicte domine Regine, legatum eidem domino Regi per eandem dominam Reginam in suo ultimo testamento, quem quodam dominus Stephanus, Rex Ungarie, pater eius, eidem domine Regine donaverat.” WENZEL 1874. 255.

¹⁵⁷ „Et prefatae serenissimae principissae dominae Sanciae, Dei gratia Jerusalmie et Siciliae reginae, coronam unam, in qua fuerunt robinus grossus unus, legatus per dictam Domina domino nostro regi Roberto.” WENZEL 1874. 251.

¹⁵⁸ „Item assignasse (...) fratri Nicolao abbati monasteri Sancti Martini in Sacro Monte Pannoniae, ordinis Sancti Benedicti. deputandam divinio cultui in praedicta ecclesia Sancti Martini, planetam unam de sammito rubeo cum friso ante et retro ad modum crucis crucis laboratam ad flordelisia, tunicellam unam, dyalmactiam unam de eodem sammito rubeo (...), pluviale unum de eodem sammito rubeo laborato ad flordelisa cum et aquila, pluviale aliud

halványan emlékeztet bizonyos világi témájú avignoni képekre.¹⁵⁹ Úgy látom, hogy a Szent Márton monostornak küldött adományok is alátámasztják az olasz történész azon feltételezését, miszerint Magyarország, a maga szent és ősi dinasztiájával kétségtelenül formálhatta Mária identitását, még akkor is, ha élete nagy részét Nápolyban töltötte, ahol a francia kultúra befolyása érvényesült.¹⁶⁰ Néhány arany gyűrű és más ékszerek esetében azt is leírják, hogy honnét származtak, Velencéből, Párizsból vagy éppen Magyarországról.¹⁶¹ A legértékesebb gyűrűket a család vagy az udvartartás tagjai kapták meg, így került a magyar királyhoz, I. Károlyhoz, egy rubintgyűrű, amiről tudjuk, hogy Mária a férjétől kapta. Másik unokájára, a francia királynéra, Magyarországi Klemenciára pedig egy apró gyémánttal díszített gyűrűt hagyott.

A királyné hagyatéki leltára arról árulkodik, hogy még Nápolyban is körülvette néhány magyar híve. Erre lehet következtetni az olyan nevekből, mint például Alberto Ungaro, Giovanni Ungaro, Perrotto Ungaro.¹⁶² A királyné ezeket a híveit pénzadományban részesítette. Az ékszerek és a díszfegyverek mellett a számadás több hétköznapi tárgyat is felsorol, amelyeken szintén látható volt Magyarországi Mária és II. Károly zománcozott címere. A számadás e mellett számos vallási tárgyú képről is rendelkezik, amelyeket a végrehajtók kereskedőknek adtak el, vagy pedig különböző egyházakhoz kerültek. Véleményem szerint a legfontosabb helyszín a nápolyi Santa Maria Donnaregina klarissza zárdatemplom, hiszen a királyné ide kívánt temetkezni, és itt látható a magyar szentek kultuszának elterjesztésének egyik legplasztikusabb példája is, ahogy arra már korábban kitértem. A klarissza zárda vezetője, Agnese Caracciolo számára is számos drágakövekkel, smaragddal, gyönggyel ékesített liturgikus tárgyat adományozott, ezenkívül stólákat, miseruhákat, tunikákat, keresztet feszülettel, gyertyatartókat, könyveket és szentképeket.¹⁶³ Vinni Lucherini II. Károly Minieri

eodem sammito cum friso laborato ad flordelisia cum avibus et castellis, et pluviale aliud de eodem sammito rubeo cum friso laborato, ubi sunt castella in medio quidam nodi et a latere quaedam aves.” WENZEL 1874. 252.

¹⁵⁹ LUCHERINI 2015. 446.

¹⁶⁰ LUCHERINI 2015. 449.

¹⁶¹ DE CASTRIS 2018. 42.

¹⁶² LUCHERINI 2015. 445-446.

¹⁶³ „*Item sorori Agneti Caraczule Abbatisse et Conuentui Monasterii Sancte Marie Dompne (sic) Regine de Neapoli capellam vnam cum subscriptis ornamentis Diuino cultui deputandis, legatam inibi per eandem dominam Reginam, sicut in quodam codicillo per eam condito continetur, videlicet ymaginem Beate Virginis cum filio in brachiis de argento cum diadematibus de auro et lapidibus preciosis et perlis, habentem capita et brachiam de alabastro, et Beata Virgo tenet in pectore formale vnum cum balascio; dicta ymago habet pedem de argento super quatuor angelis de argento similiter deaurato, extimatam valere vncias centum; crucem vnam cum crucifixo de auro cum lapidibus preciosis et perlis cum pede de argento deaurato et smaltato, extimatam valere vacias quadringentas quadraginta vnam; crucem vnam cum aurifriso de auro et balascio, zeffiris et smaragdis cum pede de argento deaurato et smaltato extimatam valere vncias ducentas septuaginta [...].*” WENZEL 1874. 252; LUCHERINI 2015. 447.

Riccio által kiadott genealógiájára hivatkozva megállapítja, hogy az egyik, inventáriumban leírt, ezüstből készült, drágakövekkel díszített ereklyetartó Toulouse-i Szent Lajos agyát volt hivatott őrizni.¹⁶⁴ Az „ymago” szó ebben a szöveggörnyezetben a szent arcát ábrázoló fejerereklyetartót jelöli.

A dokumentumban a kedvezményezettek között kétszer is szerepelnek azok a szobrászok, akik a királyné műemlékét készítették a templomban. A sienai Tino di Camaino és Gagliardo di Napoli. A szarkofág 1326 tavaszán készült el.¹⁶⁵ Úgy vélem, a dinasztikus reprezentáció szempontjából a klarissza templom a legkülönlegesebb helyszín, nem csak azért, mert a királyné is ide kívánt temetkezni, hanem azért, mert a ma „gótikus kápolna” néven ismert szentélyt szinte mindenhol vörös-ezüst vágásokkal egyesített liliomok díszítik, a karzaton pedig magyar szentek ábrázolásai láthatóak. A Donnaregina templom neve Magyarországi Mária hagyatéki leltárában két alkalommal is feltűnik. Vinni Lucherini a szövegben használt igeidők és igemódokból arra következtet, hogy a műemlék 1326 áprilisa előtt nem készülhetett el.¹⁶⁶ Szintén erre enged következtetni az is, hogy a pénzösszeget, amelyben a művészekkel megállapodtak, azaz százötvennégy unciát, két részletben fizették ki, ám a dokumentum keletkezésekor még csak ötvennégy unciát adtak a két mesternek.¹⁶⁷

Érdeemesnek tartom megemlíteni, hogy a nápolyi udvar dinasztikus reprezentációjának magyarországi párhuzamai is vannak. Reprezentációjában I.Károly király is utalt a nápolyi Anjoukra. Erre jó példa a szepeshelyi falikép, amelyről úgy tartják, szoros kapcsolatban áll Simone Martini trónon ülő Szent Lajos – képével, és ebből a nézőpontból a magyar király trónkövetelését fejezi ki.¹⁶⁸ I. Károly magyarországi dinasztikus reprezentációja szintén további kutatásokra adhat lehetőséget.

Összegzés

A magyar-nápolyi kettős házasság nem csak a korabeli Európa politikájára volt befolyással, de a két illusztris uralkodói ház összekapcsolódása a kultúra terén is gyümölcsözőnek mondható. Ahogy korábban említettem, a nápolyi Anjouk, (és a magyar király, I. Károly is), a dinasztikus

¹⁶⁴ „[...] ymaginem beati Lodoicy regis de argento cum capite et dyademato: dearato tenedem in una mano reliquias suas et in alia mano baculum regalem.” WENZEL 1874. 252; LUCHERINI 2015. 447-448.

¹⁶⁵ PROKOPP - HORVÁTH 2014. 65.

¹⁶⁶ LUCHERINI 2015. 447.

¹⁶⁷ „(...) magistris Dyno et Galardo, de summa unicarium centum quiquanginta quator conventarum eis pro facienda una sepultura in dicta Ecclesia Santctae Mariae Dompnae (sic) Reginae, in qua debet corpus dictae Dominae tumulari, uncias centum quatuordecim (...)”. Emellett a királyné lelki üdvéért elmondandó miséről is rendelkezett: „item pro missis distribundis pro anima dicta domine (sic) uncias quinquaganta”. WENZEL 1874. ??? (oldalszám)

¹⁶⁸ LUCHERINI 2013. 431.

szentséget egyfajta legitimációs eszközként használták. A magyar szentek ábrázolása, és az egyesített Anjou-Árpád-házi címerek elhelyezése nem csupán Mária királyné identitásának kifejezésére, hanem az uralkodói ház szakralitásának propagálására is alkalmas volt. Ebben a formában pedig felbukkan II. Károly és Martell Károly reprezentációjában is. Úgy vélem, hogy Magyarországi Mária művészetpártolásának programját három dolog jellemezte leginkább. A szakralitás, amely egyben az uralkodó ház legitimációját is szolgálta, az Árpád-házi származástudat, valamint a két uralkodói ház összekapcsolódása. Az Anjou-ház reprezentációjában minden olyan terület felbukkant, amely a francia gyökerű uralkodóház jogára alá tartozott, így a magyar címer mellett a többi Anjouk uralta térség is megjelent. Az, hogy a magyar címer nem csak a Mária által megrendelt alkotásokon, hanem II. Károly, Martell Károly címzetes magyar király és I. Róbert reprezentációjához kötődő műveken is megjelenik, jól mutatja az Árpád-házzal való dinasztikus kapcsolat jelentőségét. Szintén Magyarországi Mária hatásának tudható be, hogy a szintén Mária „gyámsága” alá tartozó Magyarországi Klemencia francia királyné is élete végéig hangsúlyozta Árpád-házi származását. A nápolyi királyné még több évtizednyi távollét után is megőrizte magyar származás tudatát, melyet az utódainak is átadott. Magyarországi Mária, és a nápolyi királyi ház által megrendelt képzőművészeti alkotások, alapítások, építkezések is ezt az igényt fejezik ki, ám e mellett művészettörténeti szempontból is kiemelkedőek. A dinasztikus reprezentáció színhelyei elsősorban a nápolyi székvárosban, a kultikus központokban keresendők, de a központtól távolabb eső településeken is megjelent. Ilyen például a provence-i Saint-Maximin-du-Var, ahol címerábrázolások tartották fenn ennek nyomát, vagy a kis calabriai település, Altomonte, amely a Santa Maria della Consolazione templom Simone Martini Szent Lászlóról készült táblaképét őrzi, de ilyen a hegyek között megbúvó Montevergine is. Amennyiben pedig a monteverginei kápolna cibóriumuma I. Károly ajándéka volt, az azért különleges, mert a dinasztikus reprezentáció a magyar trónigényt kívánta legitimizálni, és ő, mint frissen megkoronázott magyar király érvényt szerzett ennek a hatalmi igénynek. Habár az olasz történészek Martell Károlyhoz és Magyarországi Máriához kötik, én azt feltételezem, hogy a 17. századi szerző, Amatao Mastrullo is annak a tévedésnek esett áldozatául, mint Antonio Bonfini, ezért hitte azt, hogy I. Károly helyett Martell Károlyt koronázták meg 1308-ban. Úgy vélem, hogy a család számára fontos templomnak történő adományozás egyben az ő sikerének, trónra kerülésének is emléket állít. Az pedig, hogy I. Károly maga is használni kezdte az egyesített magyar-nápolyi címet, ezzel kifejezve az ő igényét a nápolyi trónra, szintén további kutatások témája lehet.

**A dolgozatban szereplő helyszínek és a dinasztikus reprezentációhoz tartozó
műalkotások jegyzéke**

földrajzi hely	reprezentáció színhelye	megrendelő	műalkotás	reprezentációs eszközök	művész	datálás
San Gimignano, Közép-Itália	San Gimignano városának városháza, "Sala di Dante"	San Gimignano városa	freskó	Martell Károly Árpád-házi címer motívumait is felhasználó címere	Azzo di Masetto	13. század vége
Nápoly	nápolyi dóm	II. Károly	egyesített magyar-nápolyi címer	címer	nem ismert	13. század vége
Franciaország, Saint-Maximien de Var	Szent Mária Magdolna bazilika	II. Károly	az ólomüveg ablakokon II. Károly, Magyarországi Mária és fiaik címerei, Mária Magdolna- ereklyetartó, rajta a nápolyi Anjoukhoz kötődő területek címerei, köztük Magyarországé	címerek	nem ismert	14. század eleje
Közép-Itália, Assisi	assisi Szent Ferenc bazilika	I. Károly, Gentile da Montefiore, Magyarországi Mária, I. Róbert	Szent Márton kápolna Szent Erzsébet oltár, Toulouse-i Szent Lajos- kápolna	az Anjouk és az Árpádok dinasztikus szentjei, és a pannóniai születésű Szent Márton ábrázolása, I. Károly magyar király és I. Róbert nápolyi király megjelenítése a Szent Márton- freskócikluson	Simone Martini	14. század eleje

Altomonte, Dél-Itália	Santa Maria della Consolazione templom	Magyarországi Mária, a Sangineto – család	Szent Lászlót ábrázoló táblatárkép, Szent László szobra Filippo Sangineto szarkofágján	Szent László ábrázolása	Simone Martini (Szent László-táblakép)	1317-1322? (Szent László-táblakép), 14. század vége (Filippo Sangineto szarkofágja)
Nápoly	Santa Maria Donnaregina templom	Magyarországi Mária	Magyarországi Mária szarkofágja, Szent Erzsébet-freskóciklus, a gótikus templombelső díszítése	a három magyar szent király, Szent Erzsébet ábrázolása, Magyarországi Mária, Toulouse-i Szent Lajos, Szent Erzsébet és Margit alakja az Utolsó Ítélet jelenetén, Árpád-és Anjou-címerek az Árpádok és Anjouk egyesített címere, Magyarországi Mária és gyermekeinek megjelenítése	Tino di Camaino (Magyarországi Mária szarkofágja), ismeretlen, feltehetően Cavallini iskolájához tartozó festő (Szent Erzsébet-ciklus)	1310-es évek (Szent Erzsébet-freskóciklus) 1323 után (Utolsó Ítélet) 1326 (Magyarországi Mária síremléke)
Nápoly	San Lorenzo Maggiore templom	I. Róbert	Toulouse-i Szent Lajos-oltárkép	egyesített magyar és nápolyi címerek	Simone Martini	1317
Montevergine, Dél-Itália	monteverginei apátság	I. Károly vagy Martell Károly, esetleg	cibórium	magyar címer/Martell Károly címere?	ismeretlen	1308 (?)

		Magyarországi Mária				
--	--	------------------------	--	--	--	--

Bibliográfia

Források

DANTE	DANTE: <i>Isteni színjáték</i> . Fordította: Nádasdy Ádám. Budapest, 2022.
LC J XXII	<i>Lettres communes de Jean XXII</i> . I–XVI. Ed. MOLLAT, Guillaume. Paris, 1919–1947.
VILLANI 2011	<i>Villani János krónikája</i> . Fordította: RÁCZ Miklós. Szerk. BÁRÁNY Attila Máriabesenyő, Attraktor. 2011.
WENZEL 1874	WENZEL Gusztáv: <i>Magyar Diplomáciai Emlékek az Anjou-korból</i> . I. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1874.

Szakirodalom

BÁNFI 2005	BÁNFI, Florio: Magyar emlékek Itáliában, Magyar-olasz tanulmányok Studi e documenti italo-ungheresi, Szegedi Tudományegyetem Olasz Tanszék, Szeged, 2005. 165-166.
BARBERO 1994	BARBERO, Alassandro: La propaganda di Roberto d'Angiò re di Napoli (1309–1343). In: <i>Le forme della propaganda politica nel Due e nel Trecento. Relazioni tenute al convegno internazionale di Trieste (2–5 marzo 1993)</i> . Rome. École Française de Rome 1994. 111–131. (<i>Publications de l'École française de Rome</i> , 2001)
BÁLING 2019	BÁLING Péter: <i>Az Árpád-ház hatalmi kapcsolatrendszerei. Rokonok, barátok és dinasztikus konfliktus Kelet-Közép-Európában a 11. és korai 12. században</i> . Pécs, 2019.
BELTRAMO-TOSCO (SZERK.) 2022	Silvia BELTRAMO - Carlo TOSCO (szerk.) <i>Architettura medievale: il Trecento. Modelli, tecniche, materiali</i> , Collana editoriale, Firenze 2022.
BOLOGNA 1995	BOLOGNA, Ferdinando: <i>I Pittori Alla Corte Angioina Di Napoli 1266–1414 "e Un Riesame dell'Arte nell'Età Federiciana"</i> . Bozzi Ugo Editore, Roma, 1969. (<i>Saggi e studi di storia dell'arte 2</i>)
BONFINI 2009	BONFINI, Antonio: A magyar történelem tizedei - Társadalomtudományi könyvtár, Budapest, 2019., 482.
CSUKOVITS 2012	CSUKOVITS Enikő: <i>Az Anjouk Magyarországon I. I. Károly uralkodása (1301–1342)</i> . MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2012.

DE CASTRIS 2018	LEONE DE CASTRIS, Pierluigi: <i>Donnaregina Vecchia a Napoli. La Chiesa della regina</i> . Roma, Elio de Rosa. 2018.
FERRARI – RAO – TERENCEZI 2020	FERRARI, Matteo – RAO, Riccardo – TERENCEZI, Pierluigi: Rappresentazioni del potere angioino nell’Italia comunale: sovrani, ufficiali, città. In: <i>Les officiers et la chose publique dans les territoires angevins (XIIIe–XVe siècle): vers une culture politique? Gli ufficiali e la pubblica nei territori angioini (XIII–XV secolo): verso una cultura politica?.</i> Rome. École française de Rome. 2020. oldaltól–oldalig.
FLECK 2004	FLECK, Cathleen A.: „Blessed the Eyes That See Those You See”: The Trecento Choir Frescoes at Santa Maria Donnaregina in Naples. <i>Zeitschrift für Kunstgeschichte</i> 67 (2004:2), 201–224.
KERNY 2018.	KERNY Terézia: Uralkodók, királyi szentek – válogatott kultusztörténeti tanulmányok, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet Budapest 2018.
KISS 2021	KISS Gergely: <i>Dinasztiák keresztútján a 13. század végén – a 14. század első felében I. Károly testvérei (Klemencia, Beatrix) és rokonaik szerepe a dinasztikus kapcsolatok és -identitás alakulásában</i> . Akadémiai doktori értekezés Pécs, 2021.
KISS 2024	KISS Gergely: <i>Magyarországi Klemencia. Királyné a dinasztiák keresztútján</i> . Budapest – Pécs, 2024. (kézirat)
KLANICZAY 2000	KLANICZAY Gábor: <i>Az uralkodók szentsége a középkorban</i> . Budapest. Balassi Kiadó. 2000.
KRISTÓ 1999	KRISTÓ Gyula: Adatok a fiatal Károly Róbert külföldi kapcsolataihoz. <i>Acta Historica</i> 109 (1999) 13–19.
LUCHERINI 2011	Vinni Lucherini: Raffigurazione e legittimazione della regalità nel primo Trecento: una pittura murale con l’incoronazione di Carlo Roberto d’Angiò a Spišská Kapitula, in: <i>I convegni di Parma 14 Medioevo: Natura e Figura</i> , Parma, 2011.
LUCHERINI 2013	LUCHERINI, Vinni: <i>L’arte alla corte dei re “napoletani” d’Ungheria nel primo Trecento: un equilibrio tra aspirazioni italiane e condizionamenti locali. Arte di corte in Italia del Nord Programmi, modelli, artisti (1330–1402)</i> . Roma. Viella. 2013.
LUCHERINI 2015	LUCHERINI, Vinni: Il „testimento” di Maria d’Ungheria a Napoli. Un esempio di acculturazione regale. In: <i>Images and Words in Exile. Avignon and Italy during the First Half of the 14th Century</i> . Ed. BRILLI, E. – FENELLI, L. – WOLF, G. Firenze. Sismel. 2015. 433–450.

LUKÁCS 1998	LUKÁCS Márta: Santi ungheresi nel Trecento italiano. In: <i>A magyar művelődés és a kereszténység – La civiltà ungherese e il cristianesimo. I. A IV. Nemzetközi Hungariológiai Kongresszus előadásai Róma–Nápoly, 1996. szeptember 9–14. – Atti del IV Congresso Internazionale di Studi Ungheresi Roma–Napoli 9–14 settembre 1996.</i> Budapest—Szeged. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Rt. 1998. 163–170.
LUNGHİ 2022	LUNGHİ, Elvio: <i>La Basilica di San Francesco di Assisi.</i> Firenze. Scala. 2022.
MASTRULLO 1663	MASTRULLO, Amato: <i>Monte Vergine Sagro, del quale si descrive il Sagro Tempio, e Real Monasterio di Monte Vergine, come Capo, ch'è della congregazione detta di Monte Vergine dell'Ordine di S. Benedetto, istituita da S. Guglielmo da Vercelli. Fregiato con una notitia de' Monasterij, de Monaci e Monache, c'hà havuto detta Congregatione nell'Isola di Sicilia. Adornato anche con due altre Notitie ; una delle Terre , Castelli , e Casali , che sono stati donati , al Monasterio di Monte Vergine , da diuersi Rè , & Imperadori , con i loro ampliffimi Priuilegij ; E l'altra , D'alcuni Sommi Pontefici , e Cardinali ; Rè , & Imperadori , Regine , & Imperadrici , c'han visitato , e stan sepolti nel Sagro Tempio di Monte Vergine . per Luc'Antonio di Fusco.</i> Napoli, 1663.
MÉRINDOL 1988	MÉRINDOL, Christian de: Entre la France, la Hongrie et Naples: les Anjou. In: <i>Staaten, Wappen, Dynastien. XVIII. Internationaler Kongreß für Genealogie und Heraldik in Innsbruck vom 5. bis 9. September 1988.</i> Innsbruck. 1988. 145–170.
MÉRINDOL 1995	MÉRINDOL, Christian de: Le livre peint à la fin du Moyen Âge, support privilégié d'une politique dynastique, familiale ou personnelle. In: <i>Pratiques de la culture écrite en France au XVe siècle. Actes du colloque du CNRS, (Paris, 16–18 mai 1992).</i> Ed. ORNATO, Monique – PONS, Nicole. Louvain-la-Neuve. 1995. 499–514.
MÉRINDOL 1998a	MÉRINDOL, Christian de: Les princes et l'usage de l'histoire à la fin de l'époque médiévale: le témoignage des 'images' médiévale. In: Les princes et l'histoire du XIV ^e au XVIII ^e siècle. <i>Actes du colloque organisé par l'université de Versailles – Saint-Quentin et l'Institut Historique Allemand, Paris/Versailles, 13–16 mars 1996.</i> Ed. GRELL, Chantal – PARAVICINI, Werner – VOSS, Jürgen. Bonn. Bouvier-Verlag. 1998. 43–66.
MÉRINDOL 1998b	MÉRINDOL, Christian de: Les monuments funéraires des deux maisons d'Anjou, Naples et Provence. In: <i>La mort et l'au-delà en France méridionale (XIIIe–XVe siècle).</i> Toulouse, 1998. pp. 435–474. (Cahiers de
MÉRINDOL 2003	MÉRINDOL, Christian de: L'héraldique des princes angevins. In: <i>Les princes angevins du XIIIe au XVe siècle. Un destin européen.</i> Ed. TONNERRE, Noël-Yves – VERRY, Élisabeth. Rennes, 2003. 277–310.

PROKOPP – HORVÁTH 2014	PROKOPP Mária – HORVÁTH Zoltán György: <i>Nápoly középkori emlékei a XIII–XV. századból. Ricordi ungheresi medievali dei secoli XIII–XV a Napoli.</i> Budapest. Romanika Kiadó. 2014.
TIBERINI 2021	TIBERINI, Sandro: Dante, gli Angioini e un podestà a Siena nel 1321 e nel 1331. <i>Tra araldica e Biccherno. Accademia dei Rozzi XXVIII</i> , nr. 55 (2021:2), 76–81.

Internetes hivatkozások

<https://www.assisimia.it/speciale/seguire-i-soldi-budapest-o-napoli/>

<https://fondoambiente.it/luoghi/chiesa-santa-maria-della-consolazione-altomonte>

<https://galpartenio.it/wp-content/uploads/2019/06/MERCOGLIANO.pdf>

<http://db.histantarts.eu/web/rest/Edificio/72>,

<https://www.museodiocesanonapoli.com/complesso-monumentale-donnaregina/donnaregina-vecchia/>

<http://www.sangimignanomusei.it/comune.htm>

<https://www.santuariodimontevergine.it/http://db.histantarts.eu/web/rest/Edificio/72il-baldacchino/>

<http://www.sbap-cs.beniculturali.it/schede.php?id=152>

<http://www.storiadelmondo.com/32/pagani.montevergine.pdf>

https://www.treccani.it/enciclopedia/montevergine_%28Enciclopedia-Italiana%29/